

Kunst van Lezen
Monitor.
Vervolgmeting, 2010

Opdrachtgever: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Begeleidingscommissie: A. Langendonk, R. Oosterhuis, C. de Koning en P. Knuijt

Sandra Beekhoven, Kees Broekhof, Anton Nijssen
Maart 2010

Sardes
Postbus 2357
3500 GJ Utrecht
secretariaat@sardes.nl
www.sardes.nl

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1 Het programma Kunst van Lezen	4
1.1 Boekstart	4
1.2 Ondersteuning taal- en leesonderwijs	5
1.3 Cultuurhistorische canon	5
1.4 Netwerken leesbevordering	6
2 De monitor	8
3 Boekstart	11
3.1 Algemeen	11
3.2 Uitvoering en bereik van Boekstart	12
3.3 Conclusies	14
4 Ondersteuning taal- en leesonderwijs	16
4.1 Inleiding	16
4.2 Input	16
4.3 Uitvoeringsactiviteiten	20
4.4 Output en bereik	21
4.5 Conclusies	23
5 Cultuurhistorische canon	25
5.1 Input en ontwikkeling	25
5.2 Uitvoeringsactiviteiten	25
5.3 Output en bereik	26
5.4 Conclusies	27
6 Netwerken leesbevordering	28
6.1 Inleiding	28
6.2 De ‘input’ op het gebied van netwerkontwikkeling	29
6.3 Aanpak lokale en regionale netwerken in 2009	30
6.4 De situatie per begin (februari) 2010	31
6.5 Conclusies	34
7 Samenvatting en vervolg	35
7.1 Samenvatting vervolgmeting	35
7.2 Vervolg	36
Bijlage 1 Samenvatting van het rapport Kunst van Lezen, nulmeting	38
Bijlage 2 Formats	40
Bijlage 3 Rotterdam en Zoetermeer: casusbeschrijvingen bij de vervolg meting	44
Bijlage 4 Kunst van Lezen locaties deelprogramma taal- en leesondersteuning	47
Bijlage 5 Model samenwerkingsovereenkomst	49
Bijlage 6 Cursus bibliotheekwerk in het primair onderwijs	50
Bronnen	52

Inleiding

Met het programma Kunst van Lezen wil het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een impuls geven aan het lezen door kinderen en jongeren en aan de opbrengst van het taalonderwijs. Het programma wordt vormgegeven en aangestuurd door de Stichting Lezen en de Vereniging van Openbare Bibliotheken, die hiervoor gezamenlijk een projectcoördinator hebben aangesteld. Het programma loopt in ieder geval tot 2011. In 2008 is 1 miljoen euro beschikbaar, voor 2009 is 2 miljoen euro en voor 2010 3 miljoen euro beschikbaar. Minister Plasterk heeft de gezamenlijke subsidieaanvraag voor 2010 goedgekeurd.

Om de Tweede Kamer goed te kunnen informeren en de opbouw en uitvoering van het programma goed te kunnen volgen en om waar mogelijk de effectiviteit te kunnen vaststellen, is een monitor 'leesbevordering Kunst van Lezen' ingericht. In mei 2009 verscheen het eerste rapport over de monitor¹. De samenvatting van die nulmeting is opgenomen in Bijlage 1. De voorliggende rapportage doet verslag van de vervolgmeting. In deze rapportage is te lezen hoe de programmalijnen zich verder hebben ontwikkeld en wat de resultaten ervan zijn.

Leeswijzer

In hoofdstuk 1 wordt kort ingegaan op de inhoud van het programma Kunst van Lezen. Vervolgens wordt in hoofdstuk 2 uiteengezet hoe de monitor - en in het bijzonder deze vervolgmeting - is vormgegeven. Daarna wordt de situatie voor de vier onderdelen van Kunst van Lezen ieder in een hoofdstuk beschreven. Tot slot eindigt hoofdstuk 7 met de samenvatting en een vooruitblik.

¹ Kunst van Lezen monitor nulmeting 2009. (2009) Broekhof, Beekhoven en Nijssen, Utrecht: Sardes.

1 Het programma Kunst van Lezen

In 2008 heeft het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap het programma ‘leesbevordering Kunst van Lezen’ geïnitieerd.² Het doel van het programma is om de mogelijkheid te vergroten dat elk kind kennismaakt met ‘de waarde en het plezier van lezen’. Het programma is onderdeel van het tienpuntenplan Cultuurparticipatie en is in die zin cultuurbeleid. Het programma beoogt echter ook bij te dragen aan een verbetering van het taalonderwijs. Leesonderwijs en leesbevordering liggen, aldus de Ministeriële nota, in elkaars verlengde. In dit nieuwe programma komt deze samenhang tot uitdrukking.

Kunst van Lezen bestaat uit drie deelprogramma’s:

1. Boekstart, een Nederlandse variant van een succesvolle aanpak uit het Verenigd Koninkrijk voor gezinnen met jonge kinderen.
2. Ondersteuning door bibliotheken van taal- en leesonderwijs op de basisschool (op zogenoemde ‘taalpilotscholen’).
3. Versterking van de cultuurhistorische canon met Nederlandstalige (jeugd)literatuur en (op termijn) klassieke literaire werken.

Daarnaast is er een ondersteunende programmalijn:

4. Vorming van een landelijk dekkend netwerk van regionale en lokale leesbevorderingsnetwerken.

Er is een website over Kunst van Lezen (www.kunstvanlezen.nl) waar ondermeer een film te bekijken is waarin wordt toegelicht wat Kunst van Lezen allemaal inhoudt.

1.1. Boekstart

Bookstart is een Brits initiatief, dat ervoor zorgt dat jonge kinderen en hun ouders met verhalen en gedichten in aanraking komen. Op drie verschillende momenten in de eerste levensjaren van de kinderen worden pakketten uitgedeeld met boeken, (voor)leestips, informatie over het belang van lezen en een uitnodiging voor een bezoek aan de openbare bibliotheek. *Bookstart* is gestart in 1992 en is in gebruik in het Verenigd Koninkrijk, andere landen van het Gemenebest en daarbuiten (www.bookstart.org.uk). Uit (longitudinaal) onderzoek blijkt dat de aanpak een positief effect heeft op boekaanschaf, tijd besteed aan voorlezen, gebruik van de openbare bibliotheek en scores op taaltoetsen.

In de Nederlandse variant ligt de nadruk niet op het aanbod van materialen, maar op activering van de rol van bibliotheken en consultatiebureaus. Boekstart richt zich op baby’s in het eerste levensjaar. In 2008 startte een proef in vijf basisbibliotheken in Noord-Brabant, uitgevoerd door de Provinciale Service Organisatie (PSO) Cubiss. In de loop van 2009 werd het programma uitgebreid naar andere provincies en grote steden. Het is de bedoeling dat Boekstart in 2010 in heel Nederland wordt ingevoerd en dat van het aantal baby’s dat naar verwachting geboren gaat

² Zie *Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2008, 31.200 VIII, nr. 161*

worden zo'n 45% (80.000) per jaar het Boekstartkoffertje ontvangt. Om resultaten goed in kaart te kunnen brengen werd er vanaf 2009 scherper aangestuurd op goede registratie en monitoring van de Boekstart activiteiten.

Als criteria voor succes van Boekstart worden genoemd:

- voldoende actieve steun bij bibliotheken, consultatiebureaus, gemeenten en andere relevante, lokale partijen
- positieve receptie bij ouders van baby's
- toenemend gebruik van de bibliotheek door Boekstartouders

In het projectplan Boekstart 2009 werden verder plannen ontvouwd voor Boekstart voor peuters, door aan te sluiten bij het leesbevorderingsinitiatief WePboek. Bibliotheken kunnen zo activiteiten ontwikkelen waarmee het voorleesklimaat thuis gestimuleerd worden.

1.2. Ondersteuning taal- en leesonderwijs

Dit onderdeel sluit aan bij de bestaande pilots Taalbeleid Onderwijsachterstanden 2007–2010, waarbij enkele honderden scholen zijn betrokken. Deze 'taalpilotscholen' worden intensief begeleid bij het versterken van hun taalonderwijs, waarbij de scholen in overleg met de begeleiders kiezen voor inhoudelijke prioriteiten in de aanpak (bijvoorbeeld 'technisch lezen', 'woordenschat', 'begrijpend lezen'). Binnen 'ondersteuning taal- en leesonderwijs' in het kader van Kunst van Lezen ontvangen bibliotheken middelen om deze scholen te ondersteunen door leesgedrag en leesprestaties van leerlingen te stimuleren. Het is de bedoeling om binnen de projectperiode op totaal 10 pilotlocaties in Nederland dergelijke ondersteuning te realiseren.

Het deelprogramma dient te leiden tot een overdraagbare aanpak voor het realiseren van een dienstenpakket dat ten minste de volgende elementen bevat:

- menskracht vanuit de bibliotheek (hieronder valt fysieke aanwezigheid van een bibliothecaris in de school)
- collectie gericht op de doelgroep (een actuele en zichtbare boekencollectie)
- aantrekkelijke presentatie van de collectie (frontaal, op school en/of in de bibliotheek)
- promotionele ondersteuning van lezen m.b.v. een beloningssysteem voor leerlingen
- registratie van bezoekgedrag en leengedrag van leerlingen

De aanpak moet overdraagbaar zijn, maar hoeft niet uniform te zijn voor de verschillende locaties. Wel zijn er uitgangspunten en richtlijnen gegeven, bijvoorbeeld dat betere toepassing van bestaande dienstverlening de voorkeur geniet boven het ontwikkelen van nieuwe (en vaak kostbare) diensten.

1.3. Cultuurhistorische canon

Dit deelprogramma betreft een nationaal project. De Stichting entoen.nu heeft ervoor zorg gedragen dat de 50 vensters van het cultuurhistorisch canon van de Commissie Van Oostrom in woord en beeld worden gepresenteerd (www.entoen.nu). Een aantal partijen draagt in dit

deelprogramma zorg voor de toegankelijkheid van literair materiaal in het kader van deze vensters. Het gaat om de selectie en presentatie, en permanente actualisering hiervan, van titels. Deze boeken worden digitaal ontsloten via www.leesplein.nl en in het najaar van 2009 wordt deze ‘canonlijst’ landelijk geïntroduceerd.

Doelen:

- een werkgroep instellen om een definitieve lijst vast te stellen.
- zorg dragen voor de beschikbaarheid van de boeken in bibliotheekcollecties en een aantrekkelijke presentatie ervan binnen bibliotheken en scholen.
- zorg dragen voor een goede beschikbaarheid van de lijst (digitaal) voor scholen met ingang van schooljaar 2009-2010.
- ontwikkelen van digitale leskisten bij de vensters van de canon.
- introductie canon voorleeswedstrijd voor docenten, vanaf schooljaar 2009-2010.
- grootse aftrap najaar 2009, om de canon breed onder de aandacht te brengen

1.4. Netwerken leesbevordering

Netwerken leesbevordering kunnen de bovenstaande deelprogramma's ondersteunen. Mogelijke netwerkpartners zijn consultatiebureaus, kinderdagverblijven, peuterspeelzalen, scholen, media, culturele instellingen en welzijnsorganisaties. Er bestaat reeds ervaring met dergelijke lokale en regionale netwerken, met name in de provincies Drenthe, Friesland en Groningen. Daar is een overdrachtsmodel ontwikkeld en een vragenlijst om de kwaliteit van netwerken in kaart te brengen. In Noord-Brabant zijn lokale netwerken actief die ondersteuning bieden aan projecten in het kader van de doorlopende leeslijn, ontwikkeld door Cubiss.

Doel van deze ondersteunende programmalijs is om de strategische positie van lokale netwerken te versterken (de meeste bevinden zich op operationeel niveau en zijn niet opgenomen in het gemeentelijk beleid) en succesvolle netwerkmodellen landelijk uit te rollen.

Doelen voor 2008:

- Een onderzoeksprogramma rond de ontwikkelde vragenlijst laten uitwerken.
- Een inventarisatie maken van bestaande netwerken in Limburg, Noord-Brabant en Zeeland en een indexering van hun kwaliteit m.b.v. de genoemde vragenlijst.
- Leesbevorderingsnetwerken inrichten m.b.v. het overdrachtsmodel uit de Noordelijke provincies.

Doelen voor 2009:

- Voortzetting bovenstaand traject in Midden en West Nederland.
- Versterking van leesbevorderingsnetwerken binnen de eigen organisaties.
- Versterking van bestaande leesbevorderingsnetwerken van operationeel naar strategisch niveau.

Ontwikkelingen in Kunst van Lezen voor 2010

Inmiddels is het projectplan voor 2010 goedgekeurd³. Dat betekent dat er vele nieuwe activiteiten op de rol staan voor 2010. Zo wordt er bijvoorbeeld Boekstart voor peuters ontwikkeld, zijn er wedstrijden zoals De nieuwe schoolstrijd: een voorleeswedstrijd waarin juffen en meesters uit boeken in de canon voorlezen. Over de nieuwste ontwikkelingen kunnen in de volgende meting uitspraken worden gedaan.

³ Aanvraag Kunst van Lezen 2010

2 De monitor

In de monitor 'Leesbevordering Kunst van Lezen' worden de volgende gegevens verzameld:

- de (ontwikkeling in de) input van het programma Kunst van Lezen
- de ontwikkeling en de inrichting van het programma
- de uitvoeringsactiviteiten
- de directe output van het programma
- het bereik van het programma

De (ontwikkeling in de) input van het programma

Voor de nulmeting was het vooral van belang de voorbereidingen en opstart van het programma te beschrijven. Het ging hierbij met name om het optuigen van de projectorganisatie en de daarbij behorende inzet van menskracht, expertise en middelen. In deze meting wordt voorts beschreven of er tussentijds nieuwe input is geweest.

Ontwikkeling en inrichting van het programma

Dit onderdeel van de monitoring heeft betrekking op de planvorming en op kengetallen in het ontwikkelingsproces, zoals aantallen proefgebieden (Boekstart), pilots (ondersteuning taalpilots), lokale netwerken en deelnamegegevens per deelprogramma en per 'eenheid' (proefgebieden en pilots).

Voor het deelprogramma cultuurhistorische canon geldt een aparte benadering, omdat dit om één goed omschreven project gaat.

De uitvoeringsactiviteiten

De uitvoeringsactiviteiten vormen de kern van het programma. Per deelprogramma geven we aan op welke activiteiten we ons in de monitor richten.

Boekstart

- ouders van pasgeboren baby's bekend maken met Boekstart
- samenwerking met consultatiebureau en gemeente
- een passend aanbod voor deze ouders verzorgen in de bibliotheek
- ouders blijvend attenderen op het belang van boeken en (voor)lezen
- Boekstart bekendheid geven in de gemeente

Ondersteuning taal- en leesonderwijs

- aanwezigheid van de bibliothecaris in de school
- aard en presentatie van de boekencollectie
- samenwerking met leerkracht(en) en de lees- of taalcoördinator
- registraties van bezoek- en leengegevens
- promotionele (boek)activiteiten binnen de school

Cultuurhistorische canon

- de voorlichting aan bibliotheken over het werken met de canon in het onderwijs en de (mogelijke) rol van de lijst jeugdliteratuur daarbinnen

- de collectievorming bij bibliotheken op basis van de boekenlijst en de fysieke presentatie van de collecties
- de ontwikkeling en beschikbaarstelling van een digitale vorm van de boekenlijst
- de ontwikkeling en beschikbaarstelling van digitale leskisten bij de canon
- promotionele activiteiten rond (voor)lezen in het kader van de canon.

Netwerken leesbevordering

- de opbouw van het lokale netwerk
- de samenwerking in dit netwerk
- de geboden ondersteuning en scholing
- het activiteitenprogramma
- de te bereiken doelen
- de mate van realisatie van deze doelen.

De directe output van het programma

Bij het monitoren van de directe output van het programma gaat het erom de opbrengst van de activiteiten vast te stellen in termen van de producten die in het kader van het programma tot stand zijn gekomen. In feite kijken we hier of de voorgenomen activiteiten daadwerkelijk zijn uitgevoerd en of zij het beoogde product hebben opgeleverd. We kijken niet naar de mogelijke langetermijneffecten van die producten, maar vooral naar de producten zelf. Een aandachtspunt hierbij is dat sommige resultaten pas aan het einde van het project beschikbaar zullen zijn.

Het bereik van het programma

Bij dit onderdeel wordt vastgesteld in hoeverre de deelprogramma's de uiteindelijke doelgroepen bereiken. Er wordt gebruik gemaakt van bestaande registraties en eenvoudige registratieformulieren.

Voor de monitor zijn, per deelprogramma, bereikgegevens nodig op de onderstaande punten.

Boekstart

- aantal ouders aan wie een uitnodiging wordt gestuurd om een Boekstart leespakket in ontvangst te nemen
- aantal ouders dat een Boekstart leespakket ontvangt
- aantal uitleningen aan Boekstartouders

Ondersteuning taal- en leesonderwijs

- (trends in) aantal uitleningen aan leerlingen in mediatheek
- (trends in) aantal uitleningen aan leerlingen in bibliotheek

Cultuurhistorische canon

- (trends in) bezoekersaantallen van websites www.entoen.nu en www.leesplein.nl

Landelijk leesbevorderingsnetwerk

- aantal nieuwe leesbevorderingsnetwerken
- aantal kwalitatief versterkte netwerken

Wijze van gegevensverzameling

De opzet van deze vervolgmeting heeft, omwille van de vergelijkbaarheid van gegevens, in grote lijnen dezelfde aanpak als de nulmeting, met specifieke aandacht voor input, inrichting, uitvoering, output en bereik van het programma. Dat betekent dat de casestudies voortgezet worden, om de ontwikkelingen na de pilot te kunnen volgen. Daarnaast worden, waar uitbreiding plaatsvindt, additionele cases opgenomen.

Het verzamelen van kwalitatieve gegevens gebeurt, evenals bij de nulmeting, met interviews en documentanalyse. Het ligt voor de hand om grotendeels dezelfde (of hetzelfde type) sleutelfiguren te bevragen als bij de nulmeting.

Voor het in kaart brengen van kwantitatieve bereikgegevens worden formats gebruikt. Deze zijn ter inzage in Bijlage 2 opgenomen.

3 Boekstart

Bij de beschrijving van de resultaten van deze vervolgmeting (de tweede meting die plaats vindt) kunnen we niet alleen opnieuw de stand van zaken opmaken, maar ook vergelijken met de situatie zoals gepresenteerd in het rapport Kunst van Lezen Monitor nulmeting 2009.

3.1. Algemeen

Na de geslaagde pilots in Noord-Brabant is er een gedegen overdrachtsdocument geschreven dat op nieuwe locaties gebruikt is om Boekstart op te zetten. Het overdrachtsdocument⁴ maakt het voor nieuwe locaties mogelijk om volgens een gestandaardiseerde werkwijze aan de slag te gaan. In februari 2010 is er een nieuw basisdocument beschikbaar gesteld, dat ge-update is en meer gericht is op een landelijke uitrol.

De provincies Zuid-Holland, Noord-Holland, Gelderland en de gemeenten Zoetermeer en Rotterdam, zijn in september 2009 van start gegaan. De provincies Friesland, Groningen, Drenthe, Flevoland, Overijssel en Limburg startten vanaf november 2009. In januari van 2010 volgen een aantal wijken in Utrecht en Amsterdam, plus bibliotheken in de provincie Zeeland. Doordat er nu een ‘train de trainer’ cursus wordt aangeboden neemt het aantal mensen dat getraind wordt in het lezen met baby’s bij de nieuwe pilots toe.

Op zeker 10 locaties nemen de Boekstart bibliotheken deel aan WePboek. WePboek is gericht op kinderdagverblijven en peuterspeelzalen. Door het verstrekken van 20 digitale prentenboeken wordt de kinderopvang bij Boekstart betrokken.

In dit hoofdstuk zullen we vooral gegevens presenteren over de bibliotheken die in 2009 of eerder startten met Boekstart. Met een aantal plaatsen waar men sinds in 2010 begon is wel contact gezocht, maar daar was men nog bezig de plannen te ontvouwen en kon men vaak nog niet aangeven hoe een en ander vorm ging krijgen. Alle coördinatoren van Provinciale Service Organisaties (PSO’s) zijn benaderd met het verzoek kwantitatieve gegevens aan te leveren over Boekstart pilots. Deze worden in paragraaf 3.2. gepresenteerd.

Casussen

In de periode december 2008 tot februari 2009 zijn (ten behoeve van de nulmeting) twee pilots in Noord-Brabant bezocht: de bibliotheek in ’s-Hertogenbosch en Theek 5 (in Rijen en Raamsdonkveer). Bij deze casussen is kort nagegaan hoe de zaken er nu voor staan. In Theek 5 was men voortvarend van start gegaan. Omdat ook de betrokken gemeenten het een succes vonden heeft de gemeente Gilze/Rijen besloten het project structureel te ondersteunen. Er worden nu vier keer per jaar brieven gestuurd naar kinderen tussen de 3 en 6 maanden oud. Het consultatiebureau blijft betrokken; men wijst ouders op Boekstart bij het 7-maanden consult. In de bibliotheken is aan de opstelling (babyhoeken) behouden. Men kijkt positief terug op deelname aan de pilot, omdat het de kans is te pionieren en vervolgens anderen te helpen met tips.

⁴ Overdrachtsdocument Pilot Noord-Brabant 2008-2009. Cubiss. Tilburg

In de andere pilot, Den Bosch, is Boekstart wat later op gang gekomen, maar inmiddels is men goed van start gegaan. Met de gemeente is afgesproken dat er twee keer per jaar brieven naar ouders van baby's worden gestuurd. Men betreft ook het kinderdagverblijf bij Boekstart en wil samenwerken met Jeugd en Gezin.

In het overdrachtsdocument doen de zes pilotbibliotheken verslag over de stand van zaken op april 2009. Allemaal zijn ze vastbesloten te pogen Boekstart voort te zetten, maar de meesten geven aan dat dit van externe financiering afhankelijk is. De eerste Boekstart pilot in Noord-Brabant zorgt er ook nu nog voor dat baby's en hun ouders heel vroeg met boeken in aanraking komen.

Met het overdrachtsdocument en randvoorwaarden in de hand gingen in het najaar 2009 weer verschillende pilots van start. Voor deze vervolgmeting zijn twee van deze plaatsen beschreven. Het gaat om Rotterdam en Zoetermeer. In Rotterdam begon men in september 2009 met Boekstart, in Zoetermeer in augustus van dat jaar. In de Bijlage 3 is een uitgebreide casusbeschrijving van zowel Rotterdam als Zoetermeer te lezen. Opvallend is de aanpak in Zoetermeer, waar men de waardebon in de geboortekoffer stopt, zodat alle ouders die hun baby komen aangeven deze ontvangen. In Rotterdam loopt men tegen een aantal zaken aan die inherent zijn aan de schaalgrootte; als er honderden brieven aan ouders verstuurd worden ontvangen bibliotheken zoveel ouders tegelijkertijd dat men het gevoel heeft niet de optimale aandacht aan ouders en kinderen te besteden.

3.2. Uitvoering en bereik van Boekstart

Op een aantal plaatsen was men officieel wel van start gegaan in het najaar van 2009, maar was men nog niet zo ver dat er gegevens aangeleverd konden worden. Dat geldt voor een deel van de provincie Gelderland, en voor Groningen, Drenthe en Limburg. Vertraging wordt vaak veroorzaakt door het trager op gang komen van de samenwerking met gemeenten.

Ondanks de voorschriften in het document met randvoorwaarden, ontstaat er door maatwerk variatie in de aanpak en uitvoering van Boekstart. De variatie ontstaat als afspraken met gemeente niet volgens de randvoorwaarden gerealiseerd kunnen worden. Er zijn vier gemeenten waar vooralsnog geen brieven verstuurd worden. In Zoetermeer wordt bijvoorbeeld de brief overhandigd bij aangifte van de baby. In twee andere gemeenten deelt alleen het consultatiebureau brieven uit (en in de brief staat dan vermeld dat de gemeente de actie ondersteunt). Verder verschilt de frequentie van het versturen van brieven en de leeftijd van de baby's wiens ouders de brief ontvangen.

Consultatiebureaus (de bureaus in de betrokken wijken en gemeenten) zijn doorgaans betrokken bij Boekstart. In één gemeente vraagt het consultatiebureau geld voor de tijd die de medewerkers in Boekstart stoppen en is men daarover nog in onderhandeling. Het moment waarop het consultatiebureau aandacht besteedt aan Boekstart verschilt. Dat zou het 7-maanden consult moeten zijn, maar het komt vaak voor dat het 3-, 4- of 11-maanden consult het moment is waar Boekstart onder de aandacht wordt gebracht. Het komt ook voor dat dit in twee

consulten gebeurt. De al bestaande momenten tijdens de consulten waarop taal en spraak ontwikkeling aan de orde is bieden een logisch aangrijpingspunt voor Boekstart.

In sommige gemeenten moeten bibliotheken betalen voor de diensten van de gemeenten. In één grote stad is dat bijvoorbeeld 190 euro per kwartaal. In een andere gemeente wordt 139 euro aan leges betaald. In de grote meerderheid van de gemeenten worden dergelijke kosten niet gevraagd. Veel (maar niet alle) bibliotheken verzorgen de verzending zelf en betalen dan vaak de verzendkosten van de brieven.

Er kan bij veel bibliotheekvestigingen nagegaan worden hoeveel baby's lid zijn geworden naar aanleiding van Boekstart. Bij het interpreteren van de nu bekende gegevens ontstaan een aantal problemen. De gegevens bestrijken niet steeds een even lange periode. Na één maand zijn er waarschijnlijk minder waardebonnen ingeleverd dan na twee maanden. Het is daarom te verwachten dat het aantal bereikte ouders nog stijgt. In enkele gemeenten waren onvoorziene omstandigheden die het succes van Boekstart negatief beïnvloedden zoals heel warm weer, of de paniek rond de Mexicaanse griep. Gemiddeld wordt 30% van de waardebonnen ingewisseld. Per deelnemende gemeente/bibliotheek verschilt het percentage ingewisselde waardebonnen behoorlijk: het laagste percentage is 12, het hoogste 46.

Bijna in alle filialen is het aantal opgehaalde koffertjes gelijk aan het aantal nieuwe babyleden (vier keer is dat niet het geval). Het aantal uitleningen van de babyboekjes is vaak erg hoog, soms zijn er al 20 boekjes per baby uitgeleend.

Kwaliteit van de registratie

Er zijn behoorlijke verschillen in de rijkheid aan gegevens die geleverd werden. Deels konden gegevens *nog niet* geleverd worden en deels werden gegevens *niet geregistreerd*. Redenen voor ontbrekende gegevens zijn vaak het later op gang komen van Boekstart. Voorbeelden van niet geregistreerde gegevens zijn het aantal waardebonnen dat het consultatiebureau verstrekke en het aantal uitleningen aan Boekstart baby's. Het evaluatieformulier dat de organisatie Kunst van Lezen inzet voor deelnemende bibliotheken is gewijzigd (verbeterd), maar soms werden nog oude formulieren gebruikt. Voorts worden sommige gegevens nog met de hand geregistreerd (zoals het aantal familieleden dat naar aanleiding van Boekstart lid wordt). De consequentie hiervan is dat 'tussenstanden' minder makkelijk op vraagbaar zijn. Tot slot bevatten de boekjes voor baby's geen streepjescodes, waardoor zij niet op dezelfde manier als andere boeken gescand – en daarmee automatisch in het systeem geregistreerd - worden. Sommige bibliotheken registreren juist uitgebreid, bijvoorbeeld door het aantal nulleners⁵ bij te houden. Dat is *aan te raden omdat het informatief is* en de groep ouders afkadert die extra benaderd kunnen worden door de bibliotheek.

⁵ Baby's op wiens naam na inschrijving niets geleend is

3.3. Conclusies

Boekstart wordt op steeds meer plekken met enthousiasme uitgevoerd. Documenten die men kan gebruiken om Boekstart op te starten zijn steeds gestroomlijnder geworden. Er zijn ook een aantal extra aspecten aan de Boekstart aanpak toegevoegd. Zo staat er nu in de randvoorwaarden dat de kinderdagverblijven in de omgeving actief worden benaderd, zodat ook daar leidsters met baby's gaan lezen en dit naar ouders uitdragen.

De reacties van ouders zijn unaniem positief. Sommigen maken opnieuw kennis met de bibliotheek. Medewerkers zijn eveneens enthousiast, zeker na de training. De collectie en inrichting van de bibliotheek worden blijvend veranderd door toevoeging van babyboeken en hoeken. Samenwerking met het consultatiebureau blijft vaak ingewikkeld. Als het lukt, is men welwillend en vaak enthousiast, maar het is voor de medewerkers van het consultatiebureau lastig (gezien de korte tijdsduur van een consult) om Boekstart consequent goed onder de aandacht te brengen. Een gevolg van de overbelasting in veel consultatiebureaus is dat de registratie van uitgereikte waardebonnen vaak ontbreekt.

Boekstart biedt goede mogelijkheden voor samenwerking tussen instanties die zich bezig houden met toeleiding naar VVE. Vele bibliotheken zijn bezig met het organiseren van ouderavonden om de ouders binnen te houden en te blijven stimuleren tot (voor)lezen. Ook hiervoor zijn handreikingen gedaan in overdrachtsdocumenten.

Er zijn verschillen in wijze waarop waardebonnen voor de Boekstartkoffers verstrekt worden. Het is de vraag of dat erg is. De werkwijze met de geboortekoffer spaart geld en moeite (brieven sturen is dan niet nodig) maar heeft mogelijk als nadeel dat de prille ouders nog zo moeten wennen aan de baby dat ze voorlopig niet naar de bibliotheek gaan, en de waardebon zou dan vergeten kunnen worden. Het sturen van een herinnering is in die situatie niet mogelijk.

In kinderrijke gebieden kunnen problemen ontstaan als er veel brieven ineens verstuurd worden. Versturen per kwartaal zal op de meeste plaatsen genoeg spreiding bieden (in grote steden is dat waarschijnlijk nog onvoldoende). Voor een landelijke uitvoering zijn *mogelijk zijn twee modellen nodig*: één voor kleine en middelgrote gemeenten en één voor grote steden.

Bibliotheken zijn bezig met de vraag hoe Boekstart voort te zetten na afloop van de pilot. Gemeenten bieden regelmatig de helpende hand. De meeste bibliotheken rekenen toch op externe ondersteuning, op zijn minst voor het verstrekken van de koffertjes. Verschillen in de prijs die bibliotheek moeten betalen voor het versturen van brieven vormen mogelijk een bezwaar bij de landelijke uitrol, zeker als Boekstart een langdurig vervolg krijgt.

Landelijk overzicht

Op de website www.Boekstart.nl is een overzicht te vinden van deelnemers aan Boekstart. Niet altijd is duidelijk hoeveel filialen van de deelnemende bibliotheken participeren. In het schema hieronder is er daarom waarschijnlijk sprake van een onderschatting. Bij het aantal gemeenten is sprake van een overschatting, omdat in sommige provincies dorpskernen meetellen die 'officieel' onder dezelfde gemeente vallen.

Tabel 3.1 Landelijk overzicht Boekstart op peildatum eind februari 2010 (gegevens van 20 bibliotheken)

Boekstart lopend of opstartend:	Nulmeting (tot maart 2009)	Vervolgmeting (tot maart 2010)
Aantal deelnemende provincies	1	12
Aantal deelnemende gemeenten	6	60
Aantal deelnemende bibliotheken/filialen	5	68
Aantal deelnemende consultatiebureaus	6	32
Aantal verstuurde brieven	460	5559
Aantal uitgereikte waardebonnen (inclusief brieven, geboortekoffers en op consultatiebureau uitgereikt)		5698
Aantal opgehaalde boekstartkoffers	-	1623
Aantal nieuwe leden n.a.v. ophalen koffer	-	1565
		3630 (gegevens van 11 bibliotheken)
Aantal uitleningen aan nieuwe leden	-	

Tijdens deze meting zijn fors meer bibliotheken en gemeenten begonnen met Boekstart. De gegevens over de vervolgmeting zijn inclusief de gegevens van de nulmeting (na de 460 brieven in de nulmeting zijn er nog 5099 brieven verstuurd). Een flink deel van de benaderde ouders is naar de bibliotheek gekomen en heeft hun kind ingeschreven. Hiermee heeft de bibliotheek een nieuwe doelgroep aangeboord. In sommige bibliotheken was een handvol baby's lid, maar doorgaans geen enkele baby. Volgens de door bibliotheken verstrekte gegevens waren er 72 baby's lid, nu zijn dat er 1565!

Voor zover er in deze meting cijfers over bereikte baby's (opgehaalde koffers) beschikbaar zijn lijkt het er op dat 45 procent bereik⁶ realiseren een ambitieus streven is.

Vanuit de praktijk kwamen vragen om wetenschappelijke onderbouwing van Boekstart. Men weet inmiddels dat gemeenten en overheid om dergelijk bewijs vragen als er een beroep gedaan wordt op subsidiegelden. Inmiddels is er een plan voor wetenschappelijk onderzoek ingediend bij OCW.

⁶ Dat is het streven zoals vermeld in de Aanvraag Kunst van Lezen 2010

4 Ondersteuning taal- en leesonderwijs

4.1. Inleiding

Een belangrijke ontwikkeling binnen dit deelprogramma is de uitbreiding van het aantal deelnemende locaties. Die uitbreiding is volgens plan verwezenlijkt: het aantal deelnemende gebieden is verdubbeld van 5 naar 10 en het aantal deelnemende scholen is meer dan verdubbeld (van 26 naar 59), evenals het aantal deelnemende leerlingen (van 4000 naar 9700). Het aantal deelnemende bibliotheken is gestegen van 8 naar 13.

De ondersteuning van taal- en leesonderwijs door bibliotheken vindt plaats in de volgende tien gebieden:

Tabel 4.1 Taalpilots

Eerste tranche	Tweede tranche
1. Zeeland	6. Bergen op Zoom
2. Emmen	7. Vlaardingen
3. Heerlen	8. Opsterland
4. Almere	9. Gelderland Zuid (OBGZ)
5. Utrecht (stad)	10. Noord-Brabant & Noord-Limburg (BiblioPlus)

In Bijlage 4 zijn alle gegevens van de deelnemende instellingen opgenomen.

In de nieuwe gebieden wordt globaal op dezelfde wijze gewerkt als in de gebieden van de eerste tranche. Wel heeft men bij het opstarten van de nieuwe gebieden profijt gehad van de ervaringen uit de eerste tranche. De coördinator taalpilots-bibliotheken heeft erop toegezien dat de scholen aan de start van het programma goed geïnformeerd zijn, onder andere door informatiebijeenkomsten op scholen te verzorgen. Door deze informatievoorziening weten de betrokken partijen waaraan zij beginnen en wordt vertraging in de uitvoering voorkomen. Ook zijn de projectplannen van de nieuwe gebieden van betere kwaliteit en allen volgens eenzelfde format uitgewerkt.

In dit hoofdstuk gaan we voornamelijk in op de ontwikkelingen in de vijf gebieden die als eerste zijn gestart. In de Bronnen is terug te vinden met wie er gesproken is. Het blijkt dat de uitvoering van de plannen overal op gang is gekomen. Wel zijn er aanzienlijke verschillen tussen locaties in de fase van uitvoering waarin zij verkeren. Drie gebieden rapporteren problemen met de planning.

4.2. Input

Deskundigheidsbevordering

De bibliothecarissen die in de school werken zijn opgeleid op HBO-niveau of op MBO-niveau. Degenen die oorspronkelijk niet uit de bibliotheeksector komen volgen een cursus jeugdbibliotheekwerk op MBO-plus-niveau. Dat geldt ook voor degenen die op HBO-niveau zijn opgeleid (zie verder onder 'scholing', verderop in dit hoofdstuk).

Voor scholen geldt als eis voor deelname aan Kunst van Lezen dat de school ten minste één coördinator aanstelt, gefaciliteerd vanuit de taakuren van de school. De coördinator is verplicht de cursus Open Boek te volgen, waarin deelnemers in vier bijeenkomsten geschoold worden als leescoördinator. De bibliotheek spoort scholen aan om meerdere leerkrachten te laten deelnemen. Er is veel belangstelling voor deze cursus. De taalcoördinator van een van de deelnemende scholen vertelt dat er van haar school “maar drie leerkrachten op cursus mochten, maar iedereen wilde wel”. De cursus wordt afgerond met het schrijven van een leesbevorderingsplan voor de hele school. De leescoördinator heeft als taak het leesbevorderingsplan in de school in te voeren. De activiteiten van Kunst van Lezen zijn onderdeel van het plan.

Samenwerking

Bij de nulmeting was de samenwerking tussen onderzochte scholen en bibliotheken beperkt. Sindsdien is de situatie sterk veranderd of in verandering. De samenwerking is volgens de betrokkenen intensiever, doelgerichter en effectiever geworden. De leescoördinator is een vaste partner voor de bibliothecaris in de school. Door de aanwezigheid van de bibliothecaris in de school is er direct contact mogelijk in de samenwerking met andere leerkrachten. Leesbevordering wordt binnen die samenwerking structureel aangepakt. Dat leidt tot een sterker besef binnen het team van het belang van lezen. Zoals een van de respondenten zegt: “Lezen is de spil geworden van het onderwijs.” Ook op het gebied van de collectie wordt de samenwerking door alle partijen goed gewaardeerd: de kwaliteit van de collectie is gestegen en de presentatie is aantrekkelijker gemaakt (frontaal), waardoor er meer gebruik wordt gemaakt van de boeken. Zowel scholen als bibliotheken zien in Kunst van Lezen een kans om de samenwerking verder te intensiveren.

Lokale plannen

Voor de organisatie van de activiteiten op de scholen zijn twee documenten van belang: het lokale projectplan van de bibliotheek en de overeenkomst tussen school en bibliotheek. Alle onderzochte locaties beschikken inmiddels over een definitief projectplan. Daarin zijn de lokale doelen en activiteiten opgenomen en is aangegeven hoe de plannen stapsgewijs ten uitvoer gebracht (gaan) worden. De kwaliteit van de plannen is wisselend. Opvallend is dat niet alle plannen ingaan op het gegeven dat het gaat om ‘taalpilotscholen’, die werken aan specifieke prioriteiten in het taalonderwijs. Ook wordt niet overal een duidelijke opbrengst geformuleerd.

Volgens de coördinator taalpilots-bibliotheken zijn bibliotheken niet gewend gericht samen te werken met scholen aan specifieke prioriteiten op het gebied van taal. Er is wel sprake van maatwerk: bibliotheek en school overleggen over de invulling van de samenwerking en op basis daarvan wordt een plan opgesteld, passend bij de situatie en de wensen van de school. Als het echter gaat om specifieke aandachtsgebieden binnen taal, blijkt dat de school vaak onvoldoende duidelijk is het in formuleren van haar wensen en de bibliotheek in het formuleren van haar vragen. Men ‘spreekt elkaars taal niet’. Het resultaat is een aanpak voor leesbevordering die niet expliciet gericht is op de prioriteit van de taalpilot. Dit betekent overigens niet dat de aanpak niet effectief zou zijn. Doordat er maatwerk wordt geleverd, is er soms sprake van impliciet aansluiten bij de prioriteiten van de taalpilot. In Emmen, bijvoorbeeld, heeft basisschool De

Planeet onder andere technisch lezen als prioriteit. In het kader van leesbevordering wordt nu in groep 4 gewerkt met De Spin, waarbij kinderen die net het lezen onder de knie hebben gekregen kennismaken met verschillende soorten boeken en zo hun leesvaardigheid en leesmotivatie versterken. Daarvan kan verwacht worden dat dit een positief effect zal hebben op het technisch lezen, ook al staat de activiteit niet met dat doel genoemd in het werkplan. Daarnaast is uit onderzoek bekend dat, als leesbevordering leidt tot meer lezen, dit vervolgens kan leiden tot betere resultaten op vrijwel alle facetten van de taalontwikkeling (Krashen, 2004). De coördinator verwacht dat de nieuwe scholingen die gericht zijn op de samenwerking tussen bibliotheek en school bibliothecarissen in staat zullen stellen om preciezer aan te sluiten bij de wensen en behoeften van het onderwijs.

Voor de overeenkomst tussen de bibliotheek en de scholen, waarin de wederzijdse verplichtingen binnen het programma zijn opgenomen, heeft het landelijk projectmanagement een model opgesteld, dat door de bibliotheken wordt aangepast voor de lokale situatie. In Bijlage 5 is dat model opgenomen. Alle deelnemende scholen hebben deze overeenkomst ondertekend.

Scholing

De scholing leerkrachten en bibliothecarissen wordt op landelijk niveau aangepakt. Voor leerkrachten bestaat de reeds genoemde cursus ‘Open Boek’ en een cursus Makkelijk Lezen Plein (MLP). Van alle deelnemende scholen volgt ten minste één leerkracht de cursus Open Boek of zal dit gaan doen. De cursus Open Boek is in opdracht van Stichting Lezen herzien. Landelijk zijn in een train-de-trainer cursus inmiddels 24 mensen getraind om de cursus te geven aan leerkrachten in hun werkgebied. Het streven is om dit aantal op korte termijn uit te breiden tot 50. Tevens is er een plan om een Open Boek-website te bouwen ter ondersteuning van de leescoördinatoren. Voor bibliotheken die intensiever met scholen willen gaan samenwerken is in het kader van Kunst van Lezen een brochure samengesteld met de titel *Naar een schoolbibliotheek nieuwe stijl: een invoeringsmodel voor bibliotheken op basisscholen* (Kunst van Lezen, 2010).

Voor bibliotheekmedewerkers is er de cursus jeugdbibliotheekwerk MBO-plus. Op de onderzochte locaties hebben verschillende bibliothecarissen die oorspronkelijk niet afkomstig zijn uit de bibliotheeksector deze cursus gevolgd of gaan dat nog doen. De cursus is echter niet specifiek gericht op bibliotheekwerk binnen de basisschool. De landelijk coördinator constateerde naar aanleiding van de ervaringen binnen de taalpilotscholen dat bibliotheekwerk binnen de basisschool specifieke kennis en vaardigheden vereist, zoals ook gerapporteerd werd in het onderzoek *Opleiding Bibliotheekwerk Basisonderwijs* (Chorus, 2009). Dat is de aanleiding geweest voor de ontwikkeling van een nieuwe cursus getiteld Bibliotheekmedewerker Primair Onderwijs (zie Bijlage 6). Dit is een cursus van 5 dagen, op MBO-niveau, die wordt aangeboden via ROC Twente, ROC Friese Poort en ROC Midden Nederland. De cursus werd ten tijde van deze rapportage voor de derde keer aangeboden en is reeds gevolgd door circa 30 bibliotheekmedewerkers die betrokken zijn bij Kunst van Lezen.

Over het belang van het opleidingsniveau van de bibliotheekmedewerkers die in de school werken lopen de meningen uiteen. Volgens sommigen is een HBO-niveau vereist om door leerkrachten als volwaardige gesprekspartner geaccepteerd te worden en om goed om te kunnen gaan met groepen kinderen. Volgens anderen is een MBO-niveau voldoende, met name in situaties waarin de taken verdeeld zijn tussen de coördinator en de bibliotheekmedewerker in de mediatheek. Dit hangt ook samen met het standpunt van de school tegenover de samenwerking met de bibliotheek. Sommige scholen houden de taken graag strikt gescheiden en willen dus geen mensen van de bibliotheek in de klas, andere scholen willen juist dat de bibliothecaris zich opstelt als leerkracht. Waar de rollen niet vooraf duidelijk zijn afgebakend, kunnen wederzijds verkeerde verwachtingen ontstaan over elkaars inbreng. Zo rapporteert een van de onderzochte locaties dat de leerkrachten verwachten dat de bibliothecaris zelfstandig als leerkracht voor de groep kan staan, terwijl de bibliothecaris juist van mening is dat de leerkracht in de groep aanwezig moet blijven om haar te ondersteunen in het didactische proces.

Naar aanleiding van deze discussie is er een studie uitgevoerd naar bestaande en wenselijke opleidingen voor het bibliotheekwerk binnen het basisonderwijs (Chorus, 2009) en er is een notitie verschenen over bibliotheken op basisscholen (Langendonk, 2009). Eén van de conclusies van de landelijk coördinator is dat het werk het best gedaan kan worden door een HBO-er, maar dat het in de praktijk vaak gedaan zal worden door een MBO-er. Het is volgens de coördinator van belang dat de MBO-er goed geschoold is en ondersteuning krijgt van een HBO-er, die een coördinerende rol in de samenwerking zou moeten hebben. Om de rol van de HBO-er in de samenwerking tussen bibliotheek en school goed in te vullen zijn voorstellen gedaan voor het ontwikkelen van een afzonderlijke scholing op HBO-niveau. Of een dergelijke scholing er zal komen is ten tijde van deze rapportage onderwerp van onderzoek.

Leesvolgsysteem

Een leesvolgsysteem is belangrijk om vast te stellen in hoeverre Kunst van Lezen het leen- en leesgedrag van kinderen beïnvloedt. De onderzochte locaties pakken dit onderwerp op verschillende manieren op. Sommige locaties kiezen ervoor het mediatheeksysteem Educat te gebruiken, dat de mogelijkheid biedt om een leeslogboek van iedere leerling te laten bijhouden in het systeem. Andere locaties gebruiken registratie van leengegevens in combinatie met een logboekje waarin kinderen hun eigen leesgedrag vastleggen (Almere), of in combinatie met een logboekje en een leerling-enquête (Oost-Souburg en Heerlen). Ondanks de aanwezigheid van verschillende typen leenregistratiesystemen, blijkt het nog niet overal mogelijk om de gewenste leengegevens te achterhalen.

Gegevens over leesgedrag en leesplezier zijn beschikbaar over de leerlingen in de bovenbouw van Het Kompas in Oost-Souburg. Uit de resultaten van een leerling-enquête blijkt onder andere dat een derde van de leerlingen bijna iedere dag een verhaal leest; ruim 80% vindt lezen (af en toe) een leuke bezigheid; de helft zou wel vaker een verhaal willen lezen; iets minder dan de helft van de kinderen gaat 'een paar keer per maand' naar de externe bibliotheek.

Voor het verzamelen van goed vergelijkbare informatie over leesgedrag en -attitude is vanuit de landelijke coördinatie de Leesattitudeschaal verspreid onder de gebieden. Ten tijde van deze rapportage was dit instrument nog niet afgenomen.

4.3. Uitvoeringsactiviteiten

In de periode volgend op de nulmeting zijn de uitvoeringsactiviteiten op alle onderzochte locaties van start gaan. We rangschikken hieronder de activiteiten naar de categorieën uit het dienstenpakket dat bibliotheken ontwikkelden in het kader van Kunst van Lezen.

Menskracht vanuit de bibliotheek

Voor de start van Kunst van Lezen was op geen van de onderzochte scholen een bibliothecaris aanwezig. Inmiddels is op alle onderzochte scholen meerdere uren per week een bibliothecaris aanwezig. Die uren worden per locatie op verschillende manieren ingevuld met (combinaties van) activiteiten, zoals beheer van de collectie op vaste momenten in de week, uitvoering van activiteiten in de klas, presentaties voor het leerkrachtenteam en overleg met directie en leerkrachten over organisatorische zaken. Scholen ervaren een grote meerwaarde in de directe contacten met de bibliothecaris: het overleg verloopt heel direct, de bibliothecaris kan makkelijk naar een groep of naar een teamvergadering om over media en leesactiviteiten te vertellen en zij kan leerlingen op school individueel ondersteunen. Voor sommige leerlingen is de individuele ondersteuning erg belangrijk. De bibliothecaris op Het Kompas in Oost-Souburg helpt bijvoorbeeld moeilijk lezende kinderen om boeken op het juiste niveau te vinden door hen een stukje in een boek te laten lezen voordat zij het lenen; blijkt het te moeilijk, dan helpt zij met zoeken naar een geschikter boek. Door de aanwezigheid van de bibliothecaris zijn de contacten met de bibliotheek sterk toegenomen. De contacten hebben betrekking op praktische zaken, zoals het lenen van boekencollecties, maar ook op het tot stand brengen van een structureel leesbevorderingsbeleid in de school.

Collectie

Op alle onderzochte scholen is de collectie van de school gesaneerd. De collecties zijn aangevuld met leencollecties van de bibliotheek en met nieuwe boeken, gefinancierd door de scholen zelf. De boekencollecties op de scholen worden aantrekkelijker gepresenteerd dan voorheen. Er zijn nieuwe meubels, kastjes, wandborden en planken aangeschaft en veel van de boeken worden nu frontaal gepresenteerd, waardoor leerlingen makkelijker zien wat hun aanspreekt en eerder een boek pakken. Op basisschool De Kameleon in Almere heeft het MLP-meubel (een meubel speciaal ontworpen voor een Makkelijk Lezen Plein, om boeken frontaal te kunnen presenteren) een centrale plek gekregen binnen de school en binnen de leesactiviteiten. Het wordt niet alleen gebruikt voor uitlening, maar ook voor thematentoonstellingen en bijvoorbeeld om recensies van kinderen te laten zien. De taalcoördinator vindt het meubel een sterke aanwinst: “De kinderen zoeken nu op een heel andere manier. Niet meer die koppies schuin om de titels te lezen. Vroeger kozen ze vooral boeken die een ander al had gelezen. Nu kiezen ze veel meer wat ze zelf leuk vinden.”

Promotionele ondersteuning van lezen

Op elk van de vijf scholen werden reeds activiteiten georganiseerd om het lezen te promoten. In het kader van Kunst van Lezen zijn deze activiteiten verder uitgebreid en meer systematisch aangepakt. Vooral het planmatig werken aan leesbevordering is voor veel leerkrachten iets nieuws. Cleophas in Utrecht is een voorbeeld van een school waar planmatig werken nu voorop

staat. Men heeft zich hier eerst geconcentreerd op het opstellen van een jaarplan leesbevordering, met onderdelen als voorlezen, nieuwe boeken introduceren, boekenkring, groepslenen (alle groepen komen een keer per jaar in de externe bibliotheek) en leescircuit; al deze activiteiten zijn nu in uitvoering. Een andere belangrijke vernieuwing op een aantal scholen is de invoering of uitbreiding van de tijd op het rooster waarin de kinderen vrij lezen in een zelfgekozen boek; dat varieert van een vast moment per week tot twee vaste momenten per dag. Voor leerkrachten is het ook iets nieuws om een bibliothecaris in de klas te ontvangen. Op basisschool De Wegwijzer in Heerlen laat de bibliothecaris bijvoorbeeld zien hoe je als leerkracht de leesbeleving van kinderen kunt stimuleren met behulp van een kamishibai (een kastje met vertelplaten). Leerkrachten geven aan dit soort ideeën inspirerend te vinden voor hun eigen onderwijs.

In het landelijke plan wordt het stimuleren van bibliotheekbezoek genoemd als middel om het lezen te promoten. In het kader van Kunst van Lezen wordt dit op verschillende manieren opgepakt, zoals een gratis lidmaatschap voor alle leerlingen (“Ik heb een pinpas van de bibliotheek gekregen!”), meer groepsbezoeken aan de bibliotheek en informatie aan leerlingen en ouders via nieuwsbrieven. Ook worden ouders meer nadrukkelijk bij de bibliotheek betrokken. Dat gebeurt onder andere op basisschool De Planeet in Emmen, waar in groep 2 verteltassen zijn geïntroduceerd die met kinderen mee naar huis gaan. Vlissingen neemt een aparte positie in, omdat die bibliotheek bezig is het jeugdbibliotheekwerk in de scholen te brengen en het stimuleren van bezoek aan de externe bibliotheek dus geen doel meer is. In plaats daarvan kan de school boekencollecties bestellen via de bibliothecaris in de school; die zorgt ervoor dat de boeken worden afgeleverd bij de school. In Heerlen wordt vooral geleend via de online service boek1boek, waardoor bibliotheekbezoek minder prioriteit heeft.

4.4. Output en bereik

De ondersteuning van taal- en leesonderwijs moet volgens het landelijke projectplan leiden tot een overdraagbaar dienstenpakket voor bibliotheken. Momenteel zijn de gebieden bezig om in de lokale situaties het project goed vorm te geven. Men houdt de gezette en te zetten stappen over het algemeen zorgvuldig bij. De bibliotheek van Almere heeft bijvoorbeeld een uitgebreid logboek, dat uiteindelijk tot draaiboek bewerkt kan worden; hierin zijn zaken als werkwijzen, beschrijvingen van samenwerkingspartners en overeenkomsten opgenomen. Er wordt bij de onderzochte bibliotheken geen uniforme aanpak gevolgd bij het registeren van deze informatie. De landelijke coördinator Kunst van Lezen en de coördinator taalpilots-bibliotheken zien het als hun taak om op basis van de ervaringen en de rapportages van de verschillende gebieden een overdraagbare aanpak samen te stellen, die ook door andere bibliotheken en scholen ingezet kan worden. Momenteel denkt men aan de uitwerking van twee globale scenario's: een voor grootstedelijke gebieden en één voor kleinere gemeenten.

Bereik

Vanuit de landelijke coördinatie wordt de bibliotheken aangeraden om alle leerlingen van de deelnemende scholen lid te maken van de bibliotheek. Vrijwel alle bibliotheken hebben dit

advies opgevolgd. De tien gebieden binnen het deelprogramma taalpilots-bibliotheken hebben een totaalbereik van bijna 9700 leerlingen.

Er is tevens op aangedrongen dat alle bibliotheken zelf een nulmeting verrichten om het aantal lidmaatschappen en uitleningen van de leerlingen te volgen. Het belang van deze gegevens is evident: ze geven informatie over veranderingen op leerling-niveau. Een voorbeeld: Op basisschool Het Kompas in Oost-Souburg leenden leerlingen voordat Kunst van Lezen werd ingevoerd gemiddeld iets meer dan 1 boek per jaar; sinds de periode waarin de leengegevens zijn geregistreerd is dat gestegen tot bijna 7 boeken per vier maanden; omgerekend is dat gemiddeld 20 boeken per jaar.

Het blijkt echter niet op alle onderzochte locaties mogelijk om gegevens over leerlingen in kaart te brengen. Bij de start van het eerste traject ging de aandacht van de bibliotheken vooral uit naar het opstarten van het project, het uitwerken van afspraken met de school en het verbeteren van de collectie. Het registreren van leerling- en uitleengegevens kreeg pas in tweede instantie aandacht, waardoor het niet overal mogelijk was de startcijfers nog te achterhalen. Sommige scholen stemden er niet mee in om leerlinggegevens af te staan, waardoor het praktisch onhaalbaar was om uitleen- en persoonsgegevens te koppelen. Daar kwam bij dat niet alle uitvoerende bibliothecarissen technisch voldoende toegerust waren om leerling- en uitleengegevens systematisch te verzamelen. Ten slotte speelt ook de techniek als zodanig een rol, waardoor in één geval de situatie in de afgelopen periode zelfs verslechterd is: in Emmen was het voorheen wel mogelijk om leengegevens van individuele leerlingen uit het systeem te halen, maar sinds de introductie van een nieuw registratiesysteem is dit niet meer mogelijk. De coördinator taalpilots-bibliotheken stelt dat dit een leerpunt is uit de eerste tranche en geeft aan dat dit in de tweede tranche anders is aangepakt. De bibliotheken die deelnemen aan de tweede tranche hebben, in tegenstelling tot hun voorgangers uit de eerste ronde, formats gekregen om de gevraagde gegevens vanaf de start te verzamelen.

De gegevens die wel aanwezig zijn op de vijf onderzochte locaties zijn opgenomen in de onderstaande tabel. Bij het interpreteren van de cijfers moet rekening gehouden worden met het gegeven dat de cijfers betrekking hebben op kalenderjaren, terwijl de leerling-populatie binnen een kalenderjaar verandert als gevolg van uit- en instroom. De cijfers moeten daarom als indicatief beschouwd worden.

Tabel 4.2 Lidmaatschap en leengedrag bij externe bibliotheek bij leerlingen van de vijf onderzochte scholen

	Aantal leerlingen	Lid voor KvL	Lid bij start KvL	Leningen in 2008	Leningen in 2009	Lenende leerlingen in 2008	Lenende leerlingen in 2009
Oost-Souburg: Het Kompas* (mediatheek)	340	224	352	Niet bekend	1661 (sept-dec)	Niet bekend	352
Klazienaveen: De Planeet	93	62	69	1363	Niet bekend	37	Niet bekend
Heerlen: De Wegwijzer (cijfers volgen)	315	Niet bekend	315	Niet bekend	2193	Niet bekend	315
Almere: De Kameleon	107	106	106	945	1058	88	78
Utrecht: Cleophas	269	149	260	Niet bekend	Niet bekend	Niet bekend	Niet bekend

*) Leencijfers van de leerlingen van Het Kompas worden alleen geregistreerd in de mediatheek, die daarvoor de mogelijkheid heeft sinds september 2009.

4.5. Conclusies

In de afgelopen periode zijn enkele inzichten verworven die hebben geleid tot bijsturing vanuit de landelijke coördinatie. Zowel bibliotheken als scholen blijken gebaat bij meer intensieve communicatie en een heldere structuur, met format-achtige hulpmiddelen om de plannen en de gegevensverzameling te vereenvoudigen. Hierin is sterk geïnvesteerd bij de tweede tranche van deelnemende gebieden. Te verwachten valt dat hierdoor in de tweede tranche minder planningproblemen zullen optreden en dat de gegevensverzameling soepeler zal verlopen. Een ander inzicht is het belang van een goede toerusting van de bibliothecarissen die in de scholen werken. Vanuit de landelijke coördinatie is het initiatief genomen om de speciale cursus te laten ontwikkelen, specifiek gericht op bibliotheekwerk in de school. Voor deze cursus is veel belangstelling.

Het bereik van dit deelprogramma is een belangrijke maatstaf voor het succes, in tabel 4.3 is dit nog eens samengevat.

Tabel 4.3 Landelijk bereik ondersteuning taal- en leesonderwijs

	Nulmeting (tot maart 2009)	Vervolgmeting (tot maart 2010)
Aantal deelnemende gebieden	5	10
Aantal deelnemende bibliotheken	8	13
Aantal deelnemende scholen	26	59
Aantal bereikte leerlingen	4000	9700

Er nemen ten tijde van de hier gerapporteerde meting 59 scholen deel, met in totaal circa 9700 leerlingen. Wat betreft het leengedrag van de leerlingen, blijken de gegevens onvoldoende om algemene conclusies te trekken.

Op de onderzochte scholen zijn de geplande activiteiten voor een groot deel van start gegaan. De scholen zien een grote meerwaarde in de nauwere samenwerking met de bibliotheek. Er is

meer contact met de bibliotheek, vooral door de aanwezigheid van een bibliothecaris in de school, de collectie is verbeterd en de leesbevorderingsactiviteiten krijgen een meer structureel karakter. De scholen verschillen in de fase van uitvoering waarin zij verkeren.

5 Cultuurhistorische canon

Voor de gegevensverzameling rond dit onderwerp zijn gesprekken gevoerd met de landelijk coördinator Kunst van Lezen, de directeur van entoen.nu en de samensteller van de boekenlijsten bij de vensters van de canon.

5.1. Input en ontwikkeling

Voor de cultuurhistorische canon was bij de start van Kunst van Lezen de website www.entoen.nu beschikbaar, evenals een boekenlijst met 200 titels behorend tot de 50 vensters van de canon. Een freelance deskundige op het gebied van Nederlandse jeugdliteratuur is aangetrokken om de lijst tweemaandelijks bij te werken. De overige taken bij dit deelprogramma worden uitgevoerd door de coördinator Kunst van Lezen, in samenwerking met de directeur van entoen.nu en de betrokkenen bij de sites www.leesplein.nl en www.schoolbieb.nl. Voor de uitvoering van dit onderdeel is 165.000 euro opgenomen op de begroting. Van dat bedrag is bijna tweederde bestemd voor de ontwikkeling van digitale leskisten.

De hierboven genoemde betrokkenen hebben geregeld overleg over de uitwerking van dit deelprogramma. De brancheorganisatie van bibliotheken, de SIOB (voorheen VOB), is bij de ontwikkeling betrokken via www.leesplein.nl.

5.2. Uitvoeringsactiviteiten

De boekenlijst wordt tweemaandelijks aangevuld. Ten tijde van deze meting was de lijst aangevuld tot 339 titels. De samensteller van de lijst is door haar betrokkenheid bij de Boek en Jeugdgid op de hoogte van alle uitgaven voor kinderen en maakt daaruit een keuze, in overleg met de redactie van www.leesplein.nl. Daarnaast kunnen mensen boeken aanmelden via www.entoen.nu. De samensteller beoordeelt de geschiktheid van deze aanmeldingen. De nieuwe titels worden standaard doorgegeven aan www.entoen.nu en de andere websites.

Via de site www.entoen.nu zijn de onderwerpen en de bijbehorende lijst goed beschikbaar. Op de andere twee sites is de vindbaarheid een punt van aandacht. Op de site www.leesplein.nl, is de canon opgenomen in een alfabetische themalijst, tussen thema's als 'dieren', 'familie' en 'Sinterklaas', onder de titel 'Geschiedenis: Nederland in 50 vensters'. Binnen dit thema zijn de boeken gerangschikt naar leeftijd en niet naar onderwerp. Op de site www.schoolbieb.nl is informatie over de canon pas te vinden door eerst te kiezen voor een onderwijstype (bijv. basisonderwijs) en daarna via de zoekfunctie op 'canon' te zoeken.

De bibliotheken zijn over de ontwikkelingen rond de canon geïnformeerd via presentaties tijdens congressen voor bibliothecarissen. Een 'canontas', met informatie over de canon en de boekenlijst, is in een oplage van 1200 verzonden naar alle basisbibliotheken in Nederland. In hoeverre de bibliotheken in hun collectievorming reeds rekening houden met de boekenlijst is niet duidelijk.

Digitaal lesmateriaal bij de vensters wordt beschikbaar gesteld via www.schoolbieb.nl. Het gaat om ‘dossiers’, met teksten, afbeeldingen, filmpjes, boektitels en internetlinks. Van de ontwikkeling van volledige digitale leskisten, met een complete website per onderwerp, is afgezien, omdat dit volgens de landelijke coördinator te duur en te weinig pragmatisch en effectief zou zijn. Men verwijst liever naar de hoofdsite www.entoen.nu, waarop het materiaal van www.schoolbieb.nl als aanvulling wordt gezien.

Om bibliotheken te stimuleren meer met de canon te doen wordt er in het schooljaar 2010-2011 in het kader van Kunst van Lezen een nieuw pilotproject gestart. Het doel daarvan is om bibliotheken te motiveren om de boeken bij de canon aan te schaffen en onder de aandacht van de scholen te brengen. Mogelijke onderdelen van deze aanpak zijn themacollecties, lesbrieven en excursies. Volgens de directeur van entoen.nu zou met name de lokale geschiedenis voor bibliotheken een goede invalshoek kunnen zijn om samen met de scholen rond de canon aan de slag te gaan. Voor het najaar van 2010 is een congres gepland over mogelijke aanpakken waarmee bibliotheken scholen meer kunnen betrekken bij het lezen over de canon. Voor leerkrachten is in het schooljaar 2009-2010 een landelijke voorleeswedstrijd georganiseerd onder de titel ‘de nieuwe schoolstrijd’. In deze voorleeswedstrijd lezen leerkrachten basisonderwijs voor uit boeken voor groep 5-8 die horen bij de vensters van de canon. Er zijn 1400 informatiepakketten voor de wedstrijd aangevraagd. Na de eerste ronde, die plaatsvond binnen de scholen, hebben ongeveer 100 scholen hun schoolkampioen aangemeld voor de vervolgrondes. De finale van de wedstrijd vindt plaats in mei 2010.

5.3. Output en bereik

De boekenlijsten die ontwikkeld zijn bij de 50 vensters van de canon zijn beschikbaar via www.entoen.nu (op vensterniveau), www.entoen.nu/primair-onderwijs/jeugdboeken (volledige boekenlijst) en www.leesplein.nl (themalijst). Volwassen gebruikers, zoals intermediairs en docenten kunnen via www.leesplein.nl doorlinken naar www.boekenjeugdguids.nl waarop uitgebreide informatie over de boeken is te vinden. De digitale dossiers bij de vensters van de canon zijn te vinden op www.schoolbieb.nl.

Op de site www.entoen.nu worden de bezoekersaantallen bijgehouden. In 2008 werd de site door circa 950.000 bezoekers bezocht, met gemiddeld 2500 bezoekers per dag. In 2009 werd de site bezocht door ruim 800.000 bezoekers, met een gemiddelde van 2200 bezoekers per dag. Per schooldag ligt het gemiddelde op circa 4000. Het aantal bezoekers per jaar is niet groeiende.

Ook op de site www.leesplein.nl worden de bezoekersaantallen bijgehouden. De site wordt gemiddeld door 2500 bezoekers per dag bezocht. Deze cijfers zijn echter niet te herleiden naar de cultuurhistorische canon. Dat maakt deze informatie onbruikbaar voor het doel van deze monitor.

Tabel 5.1 Bezoekersaantallen literatuurlijst cultuurhistorische canon

Gemiddeld aantal bezoekers per dag	Nulmeting (tot maart 2009)	Vervolgmeting (tot maart 2010)
www.entoen.nu	2500	2200
www.leesplein.nl *	(1200)	2500

* algemene bezoekers, niet speciaal voor de canon

Enige informatie over de bekendheid en het gebruik van de canon is te vinden in de monitor Cultuureducatie⁷. Omdat erfgoededucatie onderdeel is van cultuureducatie is in deze monitor onder meer gevraagd naar het gebruik van de canon. In 2009 bleek het gebruik op basisscholen niet hoger dan in 2008. Maar de bekendheid van de site www.entoen.nu was gestegen van 29 naar 42 procent. In het voortgezet onderwijs gebruikt bijna de helft van de scholen de canon actief bij het onderwijs, vooral bij het vak geschiedenis. (Slechts een kwart van de respondenten in het voortgezet onderwijs kende de website www.entoen.nu, maar het ging hier om cultuurcoördinatoren terwijl de website vooral door geschiedenisleraren wordt gebruikt.)

5.4. Conclusies

Op een belangrijk onderdeel van dit deelprogramma – uitbreiding van de vensters met nieuwe titels – is vooruitgang geboekt. De lijst wordt regelmatig bijgewerkt. De titels zijn goed beschikbaar via de site www.entoen.nu. De zichtbaarheid van de canon op de bibliotheekwebsites kan verbeterd worden.

Het digitale lesmateriaal dat in het kader van Kunst van Lezen is ontwikkeld bij de vensters van de canon is beschikbaar via www.schoolbieb.nl. Het materiaal heeft een meer basale vorm gekregen (dossiers in plaats van digitale leskisten) dan aanvankelijk was voorzien.

Een onderwerp dat nog aandacht vraagt is de beschikbaarheid van de boeken via bibliotheken en scholen. Het gaat daarbij om collectievorming en bevordering van het gebruik van de boeken op scholen.

⁷ Cultuureducatie in het primair en voortgezet onderwijs - Monitor 2008-2009 (2009). Oomen e.a. Utrecht: Sardes/Oberon.

6 Netwerken leesbevordering

6.1. Inleiding

Met dit onderdeel van het programma wordt de aanleg beoogd van een landelijke voorziening voor lokale en regionale netwerken van partijen die relevant zijn voor taalonderwijs en leesbevordering: peuterspeelzalen en kinderdagverblijven, scholen (PO, VO en ROC's), bibliotheken en gemeenten. Een netwerk wordt omschreven als "een platform waarin de bibliotheek, de gemeente, de kinderopvang, scholen en andere instellingen die te maken hebben met (lees)ontwikkeling van kinderen (0-18 jarigen), samenwerken om het lezen structureel te stimuleren."

De activiteiten om tot een landelijk structuur voor leesbevorderingsnetwerken te komen worden fasegewijs uitgevoerd. De in het oorspronkelijke plan van het programma opgenomen planning van activiteiten is:

- uitwerking van een onderzoeksprogramma rond een ontwikkelde vragenlijst voor het meten van de kwaliteit van netwerken
- inventarisatie en beoordeling van de kwaliteit van bestaande netwerken
- organisatie van regionale deskundigheidsbijeenkomsten
- uitbreiding van het aantal leesbevorderingsnetwerken
- strategische versterking van leesbevorderingsnetwerken

In het eerste jaar van uitvoering - 2009 - waren ondersteunende werkzaamheden gepland. Tevens werd gepland om de kwaliteit van lokale netwerken te onderzoeken in drie provincies, namelijk Zeeland, Limburg en Noord-Brabant. Op basis van deze inventarisatie wilde men in deze provincies maximaal 9 pilots inrichten, die in de loop van 2010 moeten leiden tot praktijkvoorbeelden van goede leesbevorderingsnetwerken. In het activiteitenplan 2010 is dit als volgt verwoord:

" In nauwe samenwerking met de PSO's in Zeeland, Limburg, Noord-Brabant en Flevoland zal de opzet in 2010 moeten leiden tot hanteerbare modellen om (los van personen) structurele, strategische, beleidsmatige en praktische uitvoerende leesbevorderingsnetwerken op te zetten die intern goed op elkaar zijn afgestemd. Wij besteden daarbij vanuit Kunst van Lezen speciale aandacht aan de opzet van de meer strategische netwerken waarin bibliotheekdirecties en hun MT actief participeren. Actieve participatie en borging in beleid door directies maakt het voor medewerkers die de uitvoerende netwerken aanvoeren makkelijker om hun werk te verrichten. Vanzelfsprekend is de focus op het interne netwerk daarbij van groot belang om zo effectief mogelijk te opereren in de beide andere netwerken."

Met behulp van regionale studiebijeenkomsten wil men deze voorbeelden gebruiken om leesnetwerken 'uit te rollen' in deze drie provincies en, vervolgens, in de andere provincies. Het plan is aldus om vanaf 2010 te bouwen aan een landelijk dekkende voorziening.

Het onderdeel ‘netwerken’ begint niet bij nul. In de drie noordelijke provincies wordt al sinds 2002 gewerkt aan de ontwikkeling en inrichting van lokale en regionale netwerken voor leesbevordering. Kunst van Lezen bouwt hierop voort. In dit hoofdstuk wordt allereerst deze ontwikkeling beschreven, als startpunt van – en ‘input’ voor – het programma Kunst van Lezen. Daarna wordt nagegaan welke activiteiten in 2009 zijn uitgevoerd en hoe deze passen bij de gekozen programmadoelstellingen. Daarbij wordt een aantal observaties geformuleerd over de actuele stand van zaken in, en voortgang van, het programma-onderdeel.

Voor het uitvoeren van de monitor zijn in het eerste rapport (de nulmeting) een aantal formats geformuleerd. Voor dit onderdeel is er veel overlap in de set gegevens, die men met de ‘meetlat’ beoogt te verwerven. Aangezien de pilots de meetlat al hebben gebruikt is besloten om het monitor-instrument bij deze meting niet verder in te zetten. De gegevens uit de meetlat leveren voldoende inzicht op in de stand van zaken bij de start van de pilots. In de eindmeting zal een meer gedetailleerde gegevensverzameling wel aan de orde zijn.

6.2. De ‘input’ op het gebied van netwerkontwikkeling

In Drenthe is in 2002 het GLP-project gestart: het project Gemeentelijke Leesbevordering Plannen, waaraan vanaf het begin 9 gemeenten hebben meegedaan. Dit project heeft geresulteerd in lokale en regionale netwerken, die nu dekkend zijn voor heel Drenthe. De aanpak is overgenomen in Groningen in het kader van het zogeheten Marsrouteplan dat in 2005 door de Staten is aangenomen. In deze provincie is gestart in 7 gemeenten, maar vanaf het begin actief gewerkt aan het betrekken van de kleinere gemeenten tot een totaal van 19 deelnemende gemeenten. Ook de grotere gemeenten in de provincie Groningen zijn uiteindelijk gaan werken aan het opzetten van leesbevorderingsnetwerken en zo kon het project in alle 25 gemeenten in de provincie Groningen worden uitgevoerd.

Het rapport over het GLP-project (Drenthe) laat zien dat veel scholen (75% van de basisscholen) en voorschoolse voorzieningen (55%) in de netwerken zijn gaan participeren volgens de gekozen aanpak. De bibliotheken verbreden het aanbod op het gebied van leesbevordering. Scholen weten de bibliotheken beter te vinden en het gebruik neemt toe. De in het Noorden ontwikkelde aanpak is allereerst uitgewerkt in een model voor netwerken preventie laaggeletterdheid, terug te vinden in het boekje *Van leesbevorderingsnetwerken naar netwerken preventie laaggeletterdheid*. In dit boekje wordt een netwerk beschreven als een infrastructuur, waarin de eerder genoemde organisaties deelnemen, alsmede organisaties als de jeugdgezondheidszorg en jeugdhulpverlening. De gemeente (of een gemeentelijk verband) is opdrachtgever en voert de regie; de bibliotheek is verantwoordelijk voor de uitvoering. Waar mogelijk wordt aangesloten bij een bestaande overleg- en/of samenwerkingsstructuur en in ieder geval zijn in het netwerk vertegenwoordigd: de bibliotheek en de gemeente, de scholen, voorschoolse voorzieningen en welzijnsinstellingen. Ook andere partijen kunnen deelnemen. Deelname is vrijwillig maar niet vrijblijvend.

6.3. Aanpak lokale en regionale netwerken in 2009

In het verlengde van het boekje over laaggeletterdheid, dat hiervoor is genoemd, heeft Kunst van Lezen in samenwerking met de PSO's uit Groningen en Drenthe een brochure laten maken: *Het plezier in lezen staat voorop*. In deze brochure wordt - op praktisch niveau - beschreven hoe een succesvol uitvoerend leesbevorderingsnetwerk kan worden opgezet.

Daarbij is in opdracht van Kunst van Lezen door Cubiss het rapport *Leesbevorderingsnetwerken in de praktijk* opgesteld. Dit rapport beschrijft twee voorbeelden van goed functionerende leesbevorderingsnetwerken vanuit bibliotheken en beoogt leidraad te zijn voor de projectleiders van de pilots.

De volgende stap, die volgens plan zou worden gezet, is om proeven te doen op drie locaties per provincie - Zeeland, Limburg en Noord-Brabant. Allereerst zou een inventarisatie worden gemaakt van de bestaande situatie in deze provincies. In het verlengde hiervan zou een keuze worden gemaakt voor drie pilots per provincie, waarbij bibliotheken het voortouw dienen te nemen bij de opbouw en het onderhouden van de leesbevorderingsnetwerken en organisaties als scholen, gemeenten, consultatiebureaus, kinderdagverblijven en peuterspeelzalen structureel te binden aan leesbevordering.

De inventarisaties zijn achter de rug en de pilots zijn geselecteerd. In het onderstaande gaan we daar meer in detail op in, evenals op de andere gestelde doelen:

- regionale bijeenkomsten deskundigheidsbevordering
- versterking van de netwerken
- uitrol van de voorbeeldnetwerken.

De inventarisaties in Noord-Brabant, Limburg en Zeeland

In de zomer van 2009 zijn drie inventariserende rapporten verschenen, te weten:

- *Rapportage onderzoek lokale leesbevorderingsnetwerken in Noord-Brabant* (Cubiss, juni 2009)
- *Inventarisatie leesbevorderingsnetwerken in Limburg* (Bibliotheekhuis Limburg, juli 2009)
- *Inventarisatie leesbevorderingsnetwerken in Zeeland* (PSO Zeeland, juni 2009).

De inventarisaties zijn dus conform plan uitgevoerd. Ze laten zien dat de situatie per provincie behoorlijk verschilt. Het rapport over Zeeland constateert dat er wel veel overleg plaatsvindt tussen de sector van openbare bibliotheken en het (primair) onderwijs, maar dat dit geen uniform karakter heeft en weinig structuur kent. Netwerken als bedoeld in de definitie van 'leesbevorderingsnetwerk' komen niet voor. Er is wel draagvlak bij de bibliotheken geconstateerd om dergelijke netwerken te ontwikkelen. Het rapport over Limburg trekt op hoofdlijn dezelfde conclusie en beveelt aan om met verschillende pilots te starten. Het rapport over Noord-Brabant bevat een overzicht van vele, verschillende al bestaande samenwerkingsvormen en netwerken. In de inventarisatie van Noord-Brabant wordt ook geconstateerd dat er draagvlak is voor leesbevorderingsnetwerken, maar wordt meteen vastgesteld dat deze veelal kunnen worden gebaseerd op al bestaande samenwerking. Terzijde

kan worden opgemerkt dat het door Cubiss opgestelde rapport over twee voorbeeldnetwerken gebaseerd is op Brabantse casuïstiek.

Op grond van bestaande ervaringen in Noord-Brabant worden de volgende aanbevelingen geformuleerd:

- Er moet een heldere doelstelling worden geformuleerd om precies te kunnen bepalen welk type netwerk of samenwerkingsverband het meest geëigend is (VVE-netwerk, leescoördinatorenoverleg, LEA etcetera).
- Het is efficiënter om een splitsing naar leeftijdscategorie te maken (0-6; 6-12; 12-18).
- Zorg voor de juiste randvoorwaarden om continuïteit te garanderen: wijs een onafhankelijk voorzitter aan en zorg voor daadwerkelijke betrokkenheid van de gemeente(n); geef de bibliotheek de ruimte om zich te profileren; zorg voor een zakelijke verdeling van de beschikbare middelen, mede op basis van een goed inzicht in de kosten die deelnemers aan het netwerk moeten maken.

De drie hier besproken inventarisaties vormen voor Kunst van Lezen de basis voor de selectie van pilots.

Het kwaliteitsinstrument

In het najaar van 2009 hebben de coördinatoren van het programma-onderdeel netwerken een andere doelstelling gerealiseerd. Ze hebben op basis van *Het plezier in lezen staat voorop* een instrument ontwikkeld om de beginsituatie en voortgang van afzonderlijke netwerken – in eerste instantie de pilots- te kunnen meten. Het instrument – ‘meetlat’ genoemd - meet op de volgende onderdelen de startsituatie en de voortgang:

- inhoudelijke visie, beleidsmatige inbedding hiervan en aanwezigheid van draagvlak bij belangrijke partijen
- rol gemeente en afstemming met bibliotheek
- partners en doelgroepen
- organisatieaspecten
- taken van management en netwerkcoördinator; kennis en kunde van coördinator.

Het kwaliteitsinstrument is daarmee ontwikkeld. Het levert veel gegevens en informatie op en kan de netwerkcoördinatoren helpen om richting te geven aan de inrichting en versterking van het netwerk.

6.4. De situatie per begin (februari) 2010

De pilots

In het programmaplan worden voor de selectie en opbouw van de pilots de volgende aanwijzingen gegeven:

- Het zal gaan om netwerken die ‘voldoende hoog’ zijn samengesteld of worden opgezet, dat wil zeggen: op directieniveau.
- Hiernaast moeten dan netwerken van uitvoerenden bestaan c.q. worden opgezet.

- Ook moet aandacht zijn voor interne ('verticale') netwerken binnen de bibliotheken, dat wil zeggen: een structureel lijntje tussen de directie en de uitvoerend bibliothecaris(sen).

Hierdoor moeten de elementen van strategie en praktische uitvoering worden gewaarborgd. Men streeft aldus naar een drielagenstructuur van de netwerken. Ook wordt gesteld dat het voor bibliotheken van groot belang is een plek te verwerven op de zogenaamde Lokale Educatieve Agenda (LEA). Dit zou het gemakkelijker kunnen maken om op strategisch en beleidsniveau goede verbindingen te krijgen met de gemeente en met scholen.

De aanwijzingen zouden kunnen worden gebruikt om pilot-locaties te selecteren, maar uiteindelijk zijn de locaties zijn geselecteerd op basis van overleg naar aanleiding van de inventarisaties. De aanwijzingen gelden wel als richtinggevend bij de inrichting van de netwerken.

In het najaar van 2009 is een tweetal coördinatoren namens Kunst van Lezen aan de slag gegaan om de pilots te vinden en te ondersteunen bij de inrichting. Met de PSO's in Zeeland, Limburg en Noord-Brabant en op basis van de inventarisaties, is een selectie gemaakt van locaties. Het resultaat is als volgt:

- In Noord-Brabant zijn drie locaties als pilot geselecteerd. Het gaat om Den Bosch, De Lage Beemden en Helmond-Peel. In Cuijk bestaat ook een netwerk, maar dat heeft niet de status van pilotproject van Kunst van Lezen.
- In Limburg zijn ook drie locaties als pilot geselecteerd, namelijk Sittard, Weert en Heuvelland (Valkenburg e.o.).
- In Zeeland werden al eerder vier locaties geselecteerd. Het gaat om Middelburg, Veere (Bibliobus), BibliOosterschelde en Zeeuws-Vlaanderen.
- Inmiddels heeft de provincie Flevoland zich ook bij het project aangesloten, omdat men er een vergelijkbaar traject aan het starten was. In de pilot is de gehele provincie met uitzondering van Almere betrokken.

Bij alle locaties is de meetlat afgenomen. Daarna is men aan de slag gegaan met de ontwikkeling van projectplannen. De stand van zaken is thans dat de projectplannen van de Brabantse pilots klaar zijn evenals het plan van Flevoland. De plannen van de locaties in Limburg en Zeeland zijn in de maak. Er zijn reguliere overlegafspraken tussen de coördinatoren van Kunst van Lezen en vertegenwoordigers van de betrokken PSO's.

Bestudering van de beschikbare, ingevulde *meetlatten* laat zien dat de pilots overal in een beginstadium verkeren, met uitzondering van Flevoland. Hier is op het moment van meting sprake van een uitgekristalliseerde visie, en een uitgewerkt projectplan. Dit plan bouwt voort op ervaringen die zijn opgedaan in een project 'Op Maat', waarin een netwerk van leescoördinatoren in het primair onderwijs is gemaakt. Het projectplan bevat een duidelijke doelstelling, die ligt in het verlengde van Op Maat, en focus in het plan van uitvoering. De pilot wordt gebruikt om, boven de operationele netwerken van leescoördinatoren, een bestuurlijk netwerk te maken, waarin ook gemeenten deelnemen.

Het Bossche plan laat eveneens een concentratie zien op het tot stand brengen van een netwerk van geschoolde leescoördinatoren en van schoolleesplannen. De andere lijken meer onderzoekend te zijn.

In alle plannen wordt, impliciet of expliciet, gewerkt met een meerlagenstructuur, waarin zowel (aanhaken bij) beleidsontwikkeling aan de orde is als operationele activiteiten. In enkele van de plannen wordt ook de interne structuur van de bibliotheek behandeld.

Uit de contacten met het veld valt op te maken dat de coördinatoren van de pilots vaak moeite hebben met het ontwikkelen van een toegesneden werkplan. Er is hierbij ondersteuning nodig. De afspraak is dat de meetlat voor elk project begin juni 2010 (week 23) opnieuw wordt ingevuld, enerzijds om de voortgang vast te stellen en anderzijds om materiaal te verwerven om voorbeeldprojecten te kunnen construeren die landelijk uitrolbaar zijn.

In week 42 (2^e helft oktober 2010) is een derde, en voorlopig laatste, meetlatopname gepland. Dan moet het materiaal ten behoeve van de uitrol compleet zijn.

De geïnterviewde coördinator constateert dat deze algemene planning krap is. De pilots gaan van start nadat de plannen zijn geformuleerd en geaccepteerd. Dat betekent dat de uitvoering in de meeste gevallen feitelijk na de zomer van 2010 gaat starten en dat er dan dus ook alleen informatie aanwezig is over het inrichten van de plannen en het starten van het netwerk, maar nog niet over de uitvoering van de plannen en de effecten daarvan.

Een inhoudelijke kanttekening bij de huidige materialen is dat is gebleken dat het beschikbare voorbeeldmateriaal uit de Noordelijke provincies heel geschikt is om toepassingen in landelijke gebieden te ontwikkelen, maar dat daarnaast een model voor een grootstedelijke aanpak moet worden ontwikkeld. Er wordt nu over gedacht om Den Bosch hiervoor te gaan gebruiken.

Overige doelen

Behalve het realiseren van pilots waren er drie ander doelen geformuleerd:

- regionale bijeenkomsten deskundigheidsbevordering
- versterking van de netwerken
- uitrol van de voorbeeldnetwerken.

Als het gaat om deskundigheidsbijeenkomsten: Alle pilotplannen bevatten voorstellen voor gerichte deskundigheidsbevordering. De plannen moeten nog worden geëffectueerd. De versterking van de netwerken is op dit punt in de huidige fase van uitvoering nog niet aan de orde. De uitrol van voorbeeldnetwerken zit in de planning, zowel binnen de provincies van de pilots als bij de andere provincies. Echter, de verwerkelijking hiervan kan pas starten als de pilots in de fase van uitvoering zijn; dus na de zomer van 2010. Verwacht mag worden dat de nadruk op 2011 komt te liggen.

Van belang is om vast te stellen dat de in de Noordelijke provincies opgebouwde netwerken dekkend zijn voor deze provincies. Hier vindt derhalve geen verdere uitrol plaats en er zijn momenteel geen activiteiten vanuit Kunst van Lezen. De netwerken in de Noordelijke provincies bestaan en hebben structureel activiteiten. Men denkt bij de PSO's wel na over vervolgstappen om de netwerken vitaal te houden.

6.5. Conclusies

De ‘nulsituatie’ is helder. De programmaleiding is erin geslaagd om de bestaande expertise aan dit programma-onderdeel te binden. De visie van deze experts is dat het enerzijds van belang is om de kern van de ontwikkelde methodiek (uitgewerkt in de brochure) vast te houden en dat anderzijds per locatie toch weer maatwerk moet worden geleverd. De ontwikkelde ondersteunende boekjes en materialen ondersteunen dit.

In Noord-Brabant, Limburg en Zeeland zijn, zoals gepland, inventarisaties gehouden. Deze vormen voor Kunst van Lezen de basis voor de selectie van pilots. Het is niet duidelijk op grond van welke criteria pilotlocaties zijn geselecteerd, maar er zijn er voldoende geselecteerd in deze provincies. Bovendien is een project in Flevoland, dat door de FlevoMeer Bibliotheek wordt getrokken en het grootste deel van deze provincie bestrijkt, aangesloten bij het initiatief van Kunst van Lezen.

Er is eveneens een kwaliteitsinstrument ontwikkeld. Het gebruik van deze ‘meetlat’ levert veel gegevens en informatie op en kan de netwerkcoördinatoren helpen om richting te geven aan de inrichting en versterking van het netwerk. Op basis van het beschikbare materiaal en de feitelijke voortgang kan nog niet worden vastgesteld of de netwerken goed zullen worden ingericht en, ook op strategisch niveau, voldoende sterk zullen blijken te zijn. De momenteel beschikbare projectplannen laten een grote variëteit aan voorgenomen activiteiten zien; de doelstellingen zijn weinig ‘smart’ geformuleerd. Het is zaak voor de coördinatoren om goed vinger aan de pols te houden. Het is aan te raden om de huidige meetlat uit te breiden met een aantal items uit het ‘interviewscript praktijkbeschrijvingen van leesbevorderingsnetwerken’ (Bijlage in: Cubiss, 2009). Daarmee kan een concreter profiel van de dan ontstane netwerken worden getekend en ontstaat een beter begrip van de projecten zoals ze in uitvoering worden genomen.

Alle projectplannen bieden voorstellen voor gerichte deskundigheidsbevordering. De plannen moeten nog worden geëffectueerd. Bovendien is een bundeling van deze lokale plannen niet hetzelfde als een KvL-plan voor de organisatie van regionale bijeenkomsten ten dienste van deskundigheidsbevordering. Dit onderdeel van het programma moet nog gestalte krijgen.

In het verlengde van de opstart van de pilots moet, tot slot, duidelijk worden uitgewerkt hoe de verdere uitbreiding – uitrol tot een landelijk dekkende voorziening – gestalte gaat krijgen. Dat is nog niet gebeurd. Ook is het van belang voor de verdere inrichting van dit programma-onderdeel om een beoogd eindresultaat te formuleren.

Gezien het stadium van uitvoering waarin dit programma-onderdeel verkeert en het belang van effectieve uitvoering van de pilots, wordt aanbevolen om *de planmatige én feitelijke ontwikkeling van de (pilot)netwerken goed te volgen* en te registeren via een *uitgebreide meetlat*. Daarmee kan de summatieve evaluatie – de eindmeting - goed worden voorbereid.

7 Samenvatting en vervolg

In dit hoofdstuk vatten we de resultaten van deze meting nog eens samen. Daarna gaan we kort in op het vervolg van de monitor.

7.1. Samenvatting vervolgmeting

Boekstart

Boekstart loopt inmiddels op verschillende plekken in heel Nederland, ook al is men op een aantal plaatsen nog in de opstartfase. Het Boekstart project wordt met open armen ontvangen omdat het een vriendelijke uitstraling heeft en men ouders en baby's een cadeau kan aanbieden. Deelnemende bibliotheken hebben inmiddels een babyhoek en een collectie boekjes in huis. Vele bibliotheekmedewerkers zijn geschoold en weten hoe een ouder en baby in de wereld van het boekje onder te dompelen. Een derde van de uitgedeelde waardebonnen is ingewisseld voor een Boekstartkoffertje en bijna evenveel baby's zijn lid van de bibliotheek. In vergelijking met de situatie vóór Boekstart is het aantal babyleden vertwingtvoudigd. Consultatiebureaus sieren wachtkamers op met Boekstartmateriaal en delen zonnodig waardebonnen uit. Hoewel er in een aantal gevallen sprake is van vertraging is het aantal Boekstartgebieden afgelopen jaar naar wens uitgebreid. Ondanks duidelijke voorschriften komt variatie in de uitvoering van Boekstart (op het niveau van het verstrekken van waardebonnen en de rol van het consultatiebureau) nog relatief veel voor.

Ondersteuning taal- en leesonderwijs

Binnen het deelprogramma ondersteuning taal- en leesonderwijs is het aantal deelnemende gebieden verdubbeld van 5 naar 10. Het aantal deelnemende scholen is meer dan verdubbeld (van 26 naar 59), evenals het aantal deelnemende leerlingen (van 4000 naar 9700). De nieuwe gebieden hebben profijt van de ervaringen van de eerste tranche: de communicatie is versterkt en er is een heldere structuur, met format-achtige hulpmiddelen om de plannen en de gegevensverzameling te vereenvoudigen.

In deze meting zijn dezelfde vijf locaties bevroegd als in de nulmeting. Daaruit blijkt dat de uitvoering van de plannen overal op gang is gekomen. Bibliothecarissen komen in de school, de collectie wordt verbeterd, er worden activiteiten georganiseerd voor leerlingen en leerkrachten, de samenwerking met leerkrachten krijgt overal vorm en de leesbevorderingsactiviteiten krijgen een meer structureel karakter. De scholen zien een grote meerwaarde in de nauwere samenwerking met de bibliotheek. Het verzamelen van gegevens over het leen- en leesgedrag van leerlingen verloopt nog niet naar wens. Voor de bibliothecarissen die werken op de scholen is een speciale cursus ontwikkeld, gericht op bibliotheekwerk binnen de basisschool.

Canon

De boekenlijst bij de canon is uitgebreid en wordt geregeld bijgewerkt. In plaats van digitale leskisten zijn digitale dossiers ontwikkeld voor het onderwijs. De websites www.entoen.nu wordt redelijk veel bezocht, het is echter niet mogelijk het gebruik van de canon in beeld te brengen. De rol van de bibliotheken bij het bevorderen van het lezen rond de canon moet nog

grotendeels uitgewerkt worden. Om meer aandacht te vestigen op de canon is er een voorleeswedstrijd georganiseerd.

Netwerken leesbevordering

De programmaleiding is erin geslaagd om de bestaande expertise aan dit programma-onderdeel te binden. De bestaande ervaringen in de Noordelijke provincies, waar inmiddels een dekkende reeks netwerken functioneert, is gebruikt om een overdrachtsmodel en instructiematerialen te ontwikkelen.

In drie provincies - Noord-Brabant, Limburg en Zeeland - zijn, zoals gepland, inventarisaties gehouden. Deze vormen voor Kunst van Lezen de basis voor de selectie van pilots. Het is niet duidelijk op grond van welke criteria pilotlocaties zijn geselecteerd, maar er zijn er voldoende geselecteerd in deze provincies. Bovendien is een project in Flevoland, dat door de FlevoMeer Bibliotheek wordt getrokken en het grootste deel van deze provincie bestrijkt, aangesloten bij het initiatief van Kunst van Lezen.

Het ontwikkelde kwaliteitsinstrument de 'meetlat' levert veel gegevens en informatie op en kan de netwerkcoördinatoren helpen om richting te geven aan de inrichting en versterking van het netwerk. Aanbevolen wordt om de meetlat uit te breiden en systematisch te blijven toepassen. De projectplannen geven elk voorstellen voor gerichte deskundigheidsbevordering. De plannen moeten nog worden geëffectueerd. Bovendien moeten de lokale plannen uitgediept worden met een plan voor de organisatie van regionale bijeenkomsten ten dienste van deskundigheidsbevordering.

In het verlengde van de opstart van de pilots moet, tot slot, duidelijk worden uitgewerkt hoe de verdere uitbreiding – uitrol tot een landelijk dekkende voorziening – gestalte gaat krijgen. Dat is nog niet gebeurd. Ook is het van belang voor de verdere inrichting van dit programma-onderdeel om een beoogd eindresultaat te formuleren.

7.2. Vervolg

Bij de eindmeting zal het voor alle onderdelen van Kunst van Lezen duidelijk zijn wat er van de plannen is gerealiseerd, wat niet ten uitvoer is gebracht en wat als extra activiteit is ingebracht. De planning van de eindmeting moet in nader overleg worden vastgesteld. Onze verwachting is dat het project tot eind 2011 doorloopt. Dat betekent dat de eindmeting pas dan kan worden uitgevoerd. Het is belangrijk dat niet te vroeg te doen, omdat de ervaring bij de eerste en huidige meting is dat er dan gegevens worden misgelopen.

Een aanbeveling voor alle onderdelen van het programma Kunst van Lezen is om scherp toe te zien op *registratie ten behoeve van bereik en evaluatie*. Het is cruciaal dat de deelnemende bibliotheken, scholen, netwerken - en andere betrokken partijen - de blijvende noodzaak hiervan inzien. Nog eens extra de tussenstand opmaken omdat de nulsituatie onbekend is kan heel waardevol zijn. Voor sommige betrokkenen is dit een nieuwe taak en voor hen kunnen formats - zoals reeds ingezet bij de meeste onderdelen - behulpzaam zijn. Niet alleen moet er systematisch geregistreerd worden, *deze registratie moet zo uniform mogelijk zijn*, om

vergelijkingen te kunnen maken. Door de vele betrokken partijen met ieder hun eigen systemen en regels rondom privacy hebben zal maatwerk soms nodig blijven. Uiteindelijk zal goed cijfermateriaal het mogelijk maken conclusies over het bereik van alle activiteiten van Kunst van Lezen te trekken.

Bijlage 1 Samenvatting van het rapport Kunst van Lezen, nulmeting

Uit de nulmeting blijkt dat de belangrijkste doelen met betrekking tot de eerste invoeringsfase van het programma zijn gehaald. We vatten hieronder de opbrengsten per deelprogramma samen.

Boekstart wordt uitgevoerd door vijf bibliotheken in Brabant. De coördinerende instelling Cubiss heeft voor dit deelprogramma een sterke projectorganisatie ingericht. De bibliotheken werken samen met gemeenten en consultatiebureaus om de ouders van pasgeboren kinderen te stimuleren naar de bibliotheek te komen om een leespakket (het Boekstartkoffertje) in ontvangst te nemen. Er is promotiemateriaal ontwikkeld, er is een begin gemaakt met het verzenden van brieven naar ouders en er zijn pakketten uitgedeeld. Bibliotheekmedewerkers hebben een speciale cursus gevolgd over voorlezen met baby's. Over het bereik van Boekstart waren ten tijde van de gegevensverzameling nog niet veel gegevens beschikbaar, omdat de uitvoering nog maar net van start was gegaan.

Het deelprogramma 'ondersteuning taal- en leesonderwijs' wordt, zoals beoogd, uitgevoerd door acht bibliotheken in vijf gebieden: Almere, Emmen, Heerlen, Utrecht (stad) en Zeeland. Dit deelprogramma bereikt in de eerste fase 26 scholen met een totaal van ongeveer 4000 leerlingen. De bibliotheken hebben in overleg met de scholen (concept)plannen opgesteld ter versterking van het leesklimaat op school en hebben voor het vastleggen van de afspraken een overeenkomst opgesteld. Belangrijke onderdelen van alle plannen zijn: ondersteuning (part-time) door een bibliothecaris in de school, sanering van de boekencollectie en een aantrekkelijker presentatie van de collectie. De geïnterviewde scholen hebben hoge verwachtingen van de samenwerking, die voorheen veelal zeer beperkt was. Scholing van leerkrachten en bibliothecarissen was ten tijde van de gegevensverzameling in voorbereiding.

Voor de cultuurhistorische canon is de literatuurlijst bij de 50 vensters uitgebreid met circa 100 titelbeschrijvingen, die onder andere via www.entoen.nu en via www.leesplein.nl beschikbaar zijn. Er is een werkgroep ingericht, die zich bezighoudt met de permanente actualisering van de literatuurlijst. Voor de ontwikkeling van digitale boekenkisten bij de vensters is het basismateriaal beschikbaar.

Voor de totstandkoming van leesbevorderingsnetwerken is een (concept)brochuretekst voor bibliothecarissen opgesteld. De inventarisatie van netwerken in Brabant, Zeeland en Limburg is in voorbereiding en vier van de negen in te richten pilots zijn geselecteerd.

Naast deze opbrengsten brengt de nulmeting ook onderwerpen in beeld die nog niet zo goed uit de verf komen. Bij Boekstart is bijvoorbeeld de rol van de consultatiebureaus nog beperkt en verloopt de samenwerking tussen bibliotheken en gemeenten niet overal soepel. Bij het deelprogramma 'ondersteuning taal- en leesonderwijs' kan de kwaliteit van de lokale plannen van de pilotbibliotheken verbeterd worden, kunnen de plannen meer aandacht besteden aan nieuwe media en beter aansluiten op de prioriteiten van de taalpilotscholen. Ook is het

onderdeel 'leesvolgsysteem' nog niet overal goed uitgewerkt, waardoor het (nog) niet mogelijk is om het leengedrag van de leerlingen goed in kaart te brengen. Bij de cultuurhistorische canon zullen de volgende stappen zich moeten richten op de ontwikkeling van digitale leskisten en het breder bekend maken van de canon-literatuurlijst onder bibliotheken, opdat de betreffende boeken ruim beschikbaar komen voor leerlingen. Ook is het belangrijk om te kunnen vaststellen hoeveel bezoekers www.leesplein.nl gebruiken als kanaal naar de titelbeschrijvingen van de canon. De ontwikkeling van nieuwe leesbevorderingsnetwerken en de versterking van bestaande netwerken is nog in de fase van voorbereiding. In de komende periode zal de stap van voorbereiding naar daadwerkelijke uitvoering veel aandacht vragen.

Tot slot

Het doel van de monitor is de ontwikkeling van de invoering van Kunst van Lezen te volgen. Deze rapportage schetst een beeld van de eerste fase van invoering. Hoewel ten tijde van de meting nog niet alle gevraagde kengetallen beschikbaar waren, tonen de hier gepresenteerde kwalitatieve en kwantitatieve gegevens dat het programma op vrijwel alle onderdelen een goede start heeft gemaakt en dat er een sterke basis ligt voor verdere ontwikkeling en uitbreiding. Vervolgmetingen zullen laten zien hoe die ontwikkelingen vorm krijgen. Een voorstel voor de inrichting van de vervolgmetingen is opgenomen in het laatste hoofdstuk van deze rapportage.

Bijlage 2 Formats

Boekstart

Datum invullen formulier.....

Datum start Boekstart.....

Naam bibliotheek	
Aantal deelnemende filialen	
Naam gemeente(n)	
Aantal baby's dat lid van bibliotheek was <i>vóór</i> deelname boekstart	
Aantal verstuurde brieven	
Datum waarop de brieven verstuurd zijn (indien er al meerdere keren brieven zijn verzonden, per keer datum opgeven)	
Aantal in de bibliotheek opgehaalde Boekstartkoffers	
Aantal nieuwe leden (baby's) n.a.v. ophalen koffer	
Aantal uitleningen aan de nieuwe leden	
Aantal op het consultatiebureau verstrekte waardebonnen	
Aantal deelnemende consultatiebureaus (locaties van consultatiebureaus)	

Hoe heeft de gemeente bepaald welke mensen een brief kregen? (Bijvoorbeeld: op 1 december 2009 kregen alle mensen die in 2009 een kind kregen een brief.)

.....
.....

Heeft de bibliotheek de kosten voor verzending betaald?

Nee/ Ja, namelijk per brief

Toelichting (eventueel):

.....
.....

In een landelijk overzicht worden ook gegevens over aantallen deelnemende provincies, gemeenten, etcetera opgenomen. Ook worden de gegevens van de cases in het landelijk overzicht geclusterd.

Landelijk

	Nulmeting	vervolgmeting	eindmeting
Aantal deelnemende provincies			
Aantal deelnemende gemeenten			
Aantal deelnemende bibliotheken			
Aantal deelnemende consultatiebureaus			
GEGEVENS UIT DE CASES – TOTAAL			
Aantal geboorten in onderzoeksperiode			
Aantal verstuurd brieven			
Aantal opgehaalde Boekstartkoffers			
Aantal nieuwe leden n.a.v. ophalen koffer			
Aantal uitleningen aan nieuwe leden			

Ondersteuning taal- en leesonderwijs

Voor het in kaart brengen van bereikgegevens worden de onderstaande formats gebruikt. Het format ‘per casus’ levert per school/casus de input voor een overzicht zoals dat in het rapport van de nulmeting is opgenomen. Een dergelijk format is ook gebruikt voor het overzicht van de scholen in de vijf casestudies in dat rapport. Op het format ‘landelijk bereik’ worden de belangrijkste gegevens met betrekking tot deelname samengevoegd.

Per casus

<i>Naam school</i>	Nulmeting	Vervolgmeting	Eindmeting
Aantal leerlingen			
Lid voor KvL			
Lid na aanvang KvL			
Leningen per maand voor KvL			
Leningen per maand in onderzoeksperiode			
Lenende leerlingen voor KvL			
Lenende leerlingen in onderzoeksperiode			

Landelijk bereik ondersteuning taal- en leesonderwijs

	Nulmeting	Vervolgmeting	Eindmeting
Aantal deelnemende gebieden			
Aantal deelnemende bibliotheken			
Aantal deelnemende scholen			
Aantal bereikte leerlingen			

Cultuurhistorische canon

De kwalitatieve gegevens worden verzameld door gesprekken met dezelfde sleutelfiguren. Het bereik van de canon-literatuurlijst wordt met het onderstaande format beschreven.

Bezoekersaantallen literatuurlijst cultuurhistorische canon

Gemiddeld aantal bezoekers per dag	Nulmeting	Vervolgmeting	Eindmeting
www.entoen.nu			
www.leesplein.nl *)			

*) Het verzamelen van deze gegevens bij deze heeft alleen zin als het mogelijk is om cijfers voor de bezoekers van het canon-gedeelte van de site te onderscheiden van het totaal aantal bezoekers. Ten tijde van de nulmeting bestond die mogelijkheid niet. Het hier opgenomen cijfer heeft betrekking op bezoekers van de totale site ten tijde van de nulmeting.

Netwerken leesbevordering

Opzet voor vragenlijst voor elk netwerk, per meting in te vullen

1. Welke partners zijn in het netwerk leesbevordering opgenomen?	
2. Zijn er in het achterliggende jaar partners weggevallen?	
3. Zijn er in het achterliggende jaar partners bijgekomen?	
4. Van welke partners neemt alleen de directie deel?	
5. Van welke partners nemen alleen medewerkers deel?	
6. Van welke partners nemen zowel directie als medewerkers deel?	
7. Heeft het netwerk een plaats op de Lokale Educatieve Agenda?	Ja/nee
8. Hoe beoordeelt u de mate van samenwerking met de partners in het netwerk?	5-puntsschaal van 'zeer goed' tot 'zeer slecht'
9. Springen sommige partners er in positieve zin uit wat betreft de samenwerkingsinzet?	Nee Ja, namelijk
10. Hoe beoordeelt u de geboden ondersteuning en de mogelijkheden voor scholing?	5-puntsschaal van 'zeer goed' tot 'zeer slecht'
11. Van welke ondersteuning maakt u gebruik?open vraag.....
12. Aan welke scholing neemt u deel?open vraag
13. Is een activiteitenprogramma vastgesteld?	Ja/nee
14. Wordt het activiteitenprogramma conform de planning uitgevoerd?	Ja/nee
15. Zijn er meetbare doelen voor het netwerk geformuleerd?	Ja/nee Bij ja: doelen opschrijven
<i>Per doel, indien 15 met ja is beantwoord</i>	
16. Is het doel bereikt?	Ja Nee

Bijlage 3 Rotterdam en Zoetermeer: casusbeschrijvingen bij de vervolg meting

Rotterdam

Vóór Boekstart richtte de bibliotheek zich op kinderen vanaf vier jaar en was er misschien een handvol baby's lid. Rotterdam doet als een van de eerste van de G4 ervaring op met Boekstart in een grote stad. Er doen drie wijken mee met de proef. De wijken liggen fysiek ver uit elkaar en zijn voornamelijk gekozen vanwege het hoge geboortecijfer. De bibliotheek heeft welzijnsstichting de Meeuw gevraagd mee te doen. Deze stichting werkt met ouderconsulenten en een wijkfelicitatiedienst en heeft derhalve goed contact met gezinnen. Zij bezoeken doorgaans gezinnen met kinderen van twee jaar oud (i.v.m. toeleiding naar VVE). Zij gaan nu gezinnen waar zij ook een baby aantreffen attenderen op Boekstart. Bovendien heeft de stichting meegedaan aan de 'train de trainer' cursus om haar eigen medewerkers thuis te laten raken in het voorlezen voor baby's.

Het consultatiebureau wilde graag meedoen met Boekstart. De tijd was er rijp voor: daar waar eerdere pogingen tot samenwerking op niets uitliepen ging het nu prima (ook op management niveau). Het consultatiebureau vond het heel prettig dat ze ouders nu eens positief konden benaderen en iets konden aanbieden. Bij de gemeente duurde het wat langer om zaken rond te krijgen. Er werd een betrokken ambtenaar gevonden die enthousiast werd en overtuigd raakte door het zien van de landelijke website. Conform de randvoorwaarden van Kunst van Lezen moest de brief aan de ouders ondertekend worden door burgemeester of wethouder. Voor een (op stadsniveau) beperkte pilot is het echter niet makkelijk de aandacht van hen te verkrijgen. De tweede lichting brieven bevatte de handtekening van de wethouder. De gemeente vraagt geen financiële bijdrage voor de adressen. De mailing wordt door de bibliotheek zelf verzorgd, wat nog wat voeten in aarde had omdat de brief en waardebon niet door de machine kon die brieven in enveloppen vouwt.

Eind oktober 2009 is er een brief gestuurd aan alle baby's die tussen oktober 2008 en 2009 waren geboren (dat waren er 854). Deze groep krijgt in februari ook nog een herinnering toegestuurd. De tweede mailing betrof de baby's geboren tussen oktober 2009 en januari 2010 (dat waren er 265). De afspraak is dat in maart de laatste brieven worden verstuurd. De aangeschafte collectie blijft het hele jaar bestaan.

Het consultatiebureau vestigt in de 4- en 11-maanden consulten aandacht op Boekstart. Men voegt dit in in het taalmoment. Men laat de brief en de waardebon zien en als ouders het niet herkennen krijgen ze de brief alsnog. De ervaring tot nu toe leert dat bijna alle ouders op de hoogte zijn. Rotterdam heeft gekozen voor duidelijkheid; de brief en de waardebon moet door ouders overhandigd worden en men verkrijgt de Boekstartkoffer alleen als men de baby lid maakt van de bibliotheek.

In de deelnemende filialen zijn boeken en kasten aangeschaft. In verband met architecturale eisen zijn de kasten speciaal ontworpen. Er is een flinke collectie aangeschaft die ook veel uitgeleend wordt, vooral aan het begin neigden ouders ernaar (te) veel boekjes mee te nemen.

Om Boekstart verder te promoten wordt gebruik gemaakt van flyers, posters en een ‘fluwelen troon’. Er worden ook ouderbijeenkomsten georganiseerd.

De reacties van ouders zijn heel positief. Ook voor de medewerkers pakt het goed uit, het is een ‘lief’ project. Op de eerste ouderbijeenkomst, bij de officiële opening van de collectie, was de sfeer erg goed.

In een grote stad wordt de schaal al snel groot en dat kan nadelen hebben. Als er meer dan 1000 brieven worden verstuurd en veel ouders reageren snel, wordt de toevoer aan ouders met baby’s te groot. Het liep in sommige filialen dusdanig storm dat er eigenlijk te veel mensen kwamen. De medewerkers in de filialen kunnen dan niet de tijd nemen die men eigenlijk wil bieden aan de ouders die het koffertje komen halen. Feitelijk moeten alle bibliotheekmedewerkers, ook die van de service balie, getraind zijn. Het bestaan van meerdere filialen en één centraal filiaal in Rotterdam kan ook problemen met zich mee brengen. Een dergelijke pilot leent zich beter voor de kleinere filialen, maar het beleid is dat alle boeken ingeleverd kunnen worden bij de centrale bibliotheek, waar het geautomatiseerd wordt verwerkt (wat nu niet kan door het ontbreken van codes op babyboeken). Er wordt gewerkt aan een overdrachtsdocument speciaal voor grote steden.

Boekstart past prima in het participatie beleid van de gemeente Rotterdam. In de toekomst zou het daar structureel onder kunnen vallen. De bibliotheek onderzoekt ook of er in het eigen budget ruimte is voor voortzetting van Boekstart.

Zoetermeer

De bibliotheek in Zoetermeer was al sinds 2007 van plan aandacht te schenken aan baby’s. Het zou het project “Boek in de box” worden. Hiervoor werd samenwerking met het consultatiebureau gezocht. Het aanvragen van subsidie duurde echter lang en uiteindelijk is men aangesloten bij Boekstart. Hoewel contact onderhouden met het consultatiebureau moeizaam blijft (omdat men altijd druk is), is het contact goed en wilde men graag meewerken. Toen duidelijk was dat Boekstart een optie was werd samenwerking met de gemeente ook snel gerealiseerd. Door participatie in de VVE beleidsgroepen bestonden er al goede contacten. Zoetermeer heeft een duidelijk VVE beleid (iedereen werkt met Piramide) en goede contacten met de bibliotheek en zorginstellingen. Het heeft de voorkeur van de gemeente activiteiten rondom taal en lezen zoveel mogelijk bij Piramide te laten aansluiten.

Als ouders de geboorte van hun baby aangeven bij de gemeente ontvangen zij een geboortekoffer. In die koffer zit een aanbevelingsbrief van de burgemeester over Boekstart, en de waardebon. De geboortekoffer is in september 2009 vernieuwd, dit genereerde publiciteit waarbij meteen het Boekstartkoffertje onder de aandacht werd gebracht. De wethouder reikte samen met de directeur van de bibliotheek het koffertje uit. Na een tijdje is er een sticker op de geboortekoffer gekomen met de tekst: “Let op, bevat waardebon voor het gratis Boekstartkoffertje”. Het woord ‘gratis’ is benadrukt naar aanleiding van een tip van het consultatiebureau. Om ook ouders weer lid te laten worden is er in het Boekstartkoffertje een waardebon gestopt waarmee ouders een proefabonnement van drie maanden kunnen krijgen. Er worden in Zoetermeer ongeveer 1400 kinderen per jaar geboren en deze ontvangen dus allen

een waardebon voor Boekstart. De bibliotheek is verder actief in het organiseren van bijeenkomsten voor ouders, bijvoorbeeld over muziek op school. Men hoopt hiermee nulleners (ouders die het koffertje ophalen en wiens kinderen lid worden maar vervolgens niet meer terugkomen) te stimuleren om wel te gaan lenen.

Op het consultatiebureau wordt bij het 4-maanden consult gevraagd naar de bekendheid met de waardebon (en wordt zo nodig een waardebon verstrekt). In de wachtkamer en op het bureau staan de Boekstartkoffertjes. In verband met de korte consultduur heeft de assistente de taak gekregen in de wachtkamer met ouders over de Boekstartkoffer te praten. Soms brengen medewerkers van het consultatiebureau Boekstart al bij het huisbezoek ter sprake, men is namelijk gespitst op signalen van laaggeletterdheid. Hoewel taal en spraakontwikkeling continu onder de aandacht staan en stonden, werd eerder nog niet zo uitgesproken over baby's en (voor)lezen gesproken.

Tot nu toe is een kwart van de waardebonnen ingewisseld. Van alle koffers is bijna 30% uitgedeeld, dat komt doordat men ouders met baby's aanspreekt en geïnteresseerden zonder waardebon ook een Boekstartkoffertje aanbiedt. Het is nog niet exact duidelijk hoeveel waardebonnen het consultatiebureau uitdeelt, wel is bekend dat vooral allochtone ouders de waardebon via het consultatiebureau ontvangen. Door de Mexicaanse griep had het consultatiebureau geen tijd over om nog méér bezig te gaan met Boekstart, maar in de toekomst zullen zij hopelijk ook de dvd gebruiken en een mooie kast met boekjes hebben.

De reacties op Boekstart zijn erg positief. Ouders reageren verrast en enthousiast. Er komen ook veel opa's en oma's die hun kleinkinderen willen inschrijven, officieel mag dat nog niet maar men overweegt de regels hierover te wijzigen.

Sommige medewerkers waren wat terughoudend, maar na de training is iedereen overtuigd en enthousiast. Ook medewerkers van de volwassenenafdeling en gastvrouwen hebben de training gevolgd. De bibliotheek ademt een andere – betere – sfeer uit door de babyhoek.

De bibliotheek wil graag zorgen voor continuïteit van dit project. Door de huidige aanpak lijkt dat goed mogelijk, zolang er Boekstartkoffertjes aangeleverd worden. Ook de gemeente wil graag doorgaan met de huidige aanpak. De bibliotheek heeft een website waarop precies bijgehouden is welke activiteiten en resultaten Boekstart genereert. Dit kan voor anderen inspiratie opleveren.

In de toekomst wil de bibliotheek vooral proberen het aantal nulleners te verminderen en de enthousiaste grootouders omarmen. Overigens moet het wassen van de babyboekjes niet worden geproblematiseerd; dat is een kleine klus en beslist geen reden om niet aan Boekstart te beginnen.

Bijlage 4 Kunst van Lezen locaties deelprogramma taal- en leesondersteuning

1 ^e pilot periode 2008-2010	
regio/plaats	contactpersonen bibliotheek
Almere	Bibliotheek Almere: Willy de Meij-van Ede en Sylvia Koster Scholen: De Achtbaan, De Delta, De Kameleon, De Kruidenwijzer en Waterlandschool
Emmen	Openbare Bibliotheek Emmen: Tineke Luchies en Tineke Fietje <ul style="list-style-type: none"> • Scholen: OBS de Planeet, OBS de Spil, OBS de Meent en OBS 't Koppel
Heerlen	Openbare Bibliotheek Heerlen: Marjan Swelsen Domeinspecialist PO, Adviseur leesbevordering: Pauline van Hulten , Uitvoering: Linda Jochems <ul style="list-style-type: none"> • Scholen: speciale basisschool De Griffel, Eikenderveld, Broederschool, De Wegwijzer, OBS Piramide, OBS Theo Thijssen en 't Pannesjop
Utrecht	Bibliotheek stad Utrecht: Isolde Vega Teamleider Team Activiteiten, Coördinatie: Nicolien de Pater <ul style="list-style-type: none"> • Scholen: Marcusschool, Mattheusschool, Jenaplanschool Cleophas, OBS Apollo 11, Lukasschool, OBS Parkwijk/ Klimroos en Da Costa Kanaleneiland
Zeeland	Coördinerende Bibliotheek: Zeeuwse Bibliotheek: Sjannie Mes-Meijs , consulent jeugdbibliotheekwerk, Bibliotheek Vlissingen 't Spui: Aaldert van Willigen en Leni Beijer , BibliOosterschelde: Catrien van Reekum en uitvoering: Saskia den Otter , Bibliotheek Zeeuws-Vlaanderen, Vestiging Terneuzen: Marleen Lammens , uitvoering: Hella de Klerk <ul style="list-style-type: none"> • Scholen: Het Kompas, Oost-Souburg, RKBS St. Willibrord, Terneuzen, OBS De Piramide, Terneuzen, Franck van Borsseleschool, Borssele, OBS Schengehof, 's-Heer Arendskerke, OBS De Eendracht, Hansweert, OBS De Schalm, Stavenisse

2^e pilot periode 2009-2011	
regio/plaats	contactperso(n)en bibliotheek
Bergen op Zoom	Bibliotheek Het Markiezaat: Ingrid de Graaf Scholen: Verrekijker, Toermalijn, 't Fort, De Welle, Het kompas en De Grebbe
Nijmegen	OB Gelderland Zuid: Willeke Buijssen , Specialist Educatie 0 -12 jaar Scholen: Lindenhoeve, Prins Maurits, Montessori Dukenburg, De Meiboom en Wingerd
Noord-Limburg / noord-oost Brabant	BiblioPlus: Resi Baeten back office Jeugd en jongeren Scholen: Adalbert Basisschool, Mook, Catharinaschool, Bergen/Wellerlooi, Kendelke, Bergen/Siebengewald, Vitusschool, Bergen/Well, Piramide, Gennep, Maria Goretti, Gennep
Opsterland	Bibliotheek Zuid-Oost Friesland: Roelov Kuipers Manager Weststellingwerf en Opsterland, Hilda Moen , jeugdbibliothecaris Scholen: OBS De Flambou, Gorredijk, OBS De Jasper, Nijbeets, OBS De Oanrin, Bakkeveen, OBS De Pols, Tijnje, OBS De Skans, OBS It Twaspan en OBS De Lytse Jonker, Jonkerslan
Vlaardingen	Stadsbibliotheek Vlaardingen: Jolanda Verbraak , Truus Agerbeek, manager Scholen: Bavinckschool, Jenaplan 't Kompas, Het Mozaiek/Palet Oost en Open Vensters

Bijlage 5 Model samenwerkingsovereenkomst

Naam school

Bibliotheek

Het project 'faciliteren bibliotheek binnen pilots taalachterstanden' is een onderdeel van het programma Kunst van Lezen. Doelstelling van het project is het positief stimuleren van leesgedrag en leesprestaties van leerlingen. Binnen dit programma biedt bovengenoemde bibliotheek een dienstenpakket aan op bovengenoemde school. In overleg tussen school en bibliotheek zijn de volgende afspraken gemaakt:

Menskracht

De bibliotheek stelt voldoende gekwalificeerd personeel beschikbaar voor de begeleiding en uitvoering van het project. De bibliotheekmedewerker ondersteunt leerkrachten en begeleidt leerlingen bij leesbevorderingsactiviteiten.

Collectie

De bibliotheek saneert de aanwezige boekencollectie en adviseert de school bij de aanschaf van een aanvullende collectie. De school stelt hiervoor middelen beschikbaar c.q. verwerft middelen voor het op peil brengen en houden van de collectie boeken binnen de school.

Ruimte

De school stelt voldoende ruimte beschikbaar voor de opstelling en presentatie van de collectie. Deze presentatie geschiedt zo mogelijk en bij voorkeur centraal. In overleg wordt meubilair en ander presentatiemateriaal aangeschaft, gefinancierd met middelen uit de projectsubsidie.

Scholing

De bibliotheek verzorgt scholing voor het team c.q. leden van het team over leesbevorderingsprogramma's en uitleensysteem. Ook wordt een cursus voor leescoördinator aangeboden.

Registratie

De bibliotheek biedt voor alle leerlingen een gratis abonnement, waarmee het leengedrag van de leerlingen kan worden bijgehouden. Dat geldt zowel binnen de school- als in de openbare bibliotheek.

Promotionele ondersteuning en leesvolgsysteem

De bibliotheek zorgt voor materialen die kinderen stimuleren tot lezen. Ook wordt er een (digitaal) leeslogboek aangeboden, dat gebruikt kan worden als leesvolgsysteem.

De pilotfase van dit project loopt gedurende een periode van twee schooljaren, te weten 2008-2009 en 2009-2010. Medewerkers en directie van bibliotheek en school zijn bereid tot samenwerking gedurende de pilotperiode en streven samen naar voortzetting van het project na de pilotperiode met inachtneming van de uitkomsten van de evaluatie aan het einde van het project.

Bijlage 6 Cursus bibliotheekwerk in het primair onderwijs

Resultaat

Aan het einde van de cursus heeft de medewerker

- Een duidelijke visie op zijn/haar rol binnen het project / primair onderwijs
- Kennis van diverse didactische werkvormen m.b.t. leesbevordering
- Kennis van nieuwe ontwikkelingen in het primair onderwijs
- Kennis van media en e-learningmethodes gericht op leesbevordering
- Nieuwe ideeën op het gebied van leesbevordering (o.a. cursus Open Boek)

En ontwikkelt de medewerker de volgende competenties

- Aansluiten bij de verschillende ontwikkelingsfasen van kinderen en jongeren
- Didactische werkvormen toepassen tijdens een presentatie of groepsbezoek
- Aansluiten bij nieuwe ontwikkelingen in het onderwijs
- Adviseren van docenten (en leerlingen)
- Leesbevorderingactiviteiten voorbereiden, organiseren en uitvoeren
- Groepsbezoeken voorbereiden en uitvoeren

Inhoud

- De rol van de bibliotheekmedewerker in het Primair Onderwijs
- Ontwikkelingspsychologie: leeftijdsfasen en ontwikkeling 2 – 12 jaar
- Taal- en leesontwikkeling vanaf de voorschoolse periode tot en met groep 8
- Voorbereidend, aanvankelijk, voortgezet en interactief lezen
- Leesmethodes in het primair onderwijs
- Leesproblemen
- De invloed van lezen op de persoonlijke ontwikkeling van kinderen
- Leesbevordering en bibliotheekpromotie
- Het gebruik van Internet: o.a. Al@din, Schoolbieb, Makkelijk Lezen plein, specifieke websites en digitale prentenboeken
- Beoordelen van bruikbare media op basis van criteria
- Voorbereiding, organisatie en uitvoering van groepsbezoeken
- Didactische werkvormen

Opzet

De cursus duurt 5 dagen van 6 uur. Daarnaast moet u rekening houden met een voorbereidingstijd van 2 uur per bijeenkomst en voert u een aantal opdrachten uit in uw eigen bibliotheek.

We kiezen voor een opzet waarbij u een flink deel van de theorie thuis bestudeert. De bijeenkomsten worden praktisch en actief ingevuld met intervisie, oefenen, presentaties en gastdocenten. Een van de gastdocenten is Jos Walta. Hij geeft cursussen aan leescoördinatoren.

Digitale leeromgeving

Alle deelnemers krijgen een inlogcode voor een digitale leeromgeving waarbinnen ze met elkaar en met de docent(en) kunnen communiceren. Hier kunnen ze ook terecht voor lesmateriaal, programma, rooster, mededelingen en achtergrondinformatie.

Bronnen

Algemeen

- Aanvraag kunst van lezen 2009
- Aanvraag kunst van lezen 2010
- Kunst van Lezen monitor nulmeting 2009. (2009) Broekhof, Beekhoven en Nijssen, Utrecht: Sardes.

Boekstart

Lijst van geïnterviewde personen:

- Adriaan Langendonk, landelijk coördinator Kunst van Lezen
- Truuske Sanders, coördinator Boekstart
- Marloes Deijl van Theek 5, bibliotheek Raamsdonkveer
- Anette Janssen, bibliotheek Den Bosch
- Evelyne Hurkmans, bibliotheek Rotterdam
- Ineke van der Meer, gemeente Zoetermeer
- Gertrud Kemna, bibliotheek Zoetermeer
- Mw. Bots (stafarts JGZ) en mw. Gorris van de Vierstroom, Zoetermeer

Andere bronnen

- Boekstart tussenrapportage 1-12-2008, Kunst van Lezen
- Boekstart tussenrapportage 1-02-2009, Kunst van Lezen
- Overdrachtsdocument Pilot Noord-Brabant 2008-2009. (2009) Tilburg: Cubiss.
- Basisdocument Boekstart (2010). Stichting Lezen/ Sectorinstituut Openbare Bibliotheken

Ondersteuning taal- en leesonderwijs

Lijst van geïnterviewde personen:

- Adriaan Langendonk, landelijk coördinator Kunst van Lezen
- Gea Spaans, projectleider Pilots Taalbeleid Onderwijsachterstanden en taalleesverbetertrajecten
- Lea Kessels, coördinator taalpilots-bibliotheken
- Pine Schuurmans, basisschool De Kameleon, Almere
- Marianne Bogaerts, basisschool De Wegwijzer, Heerlen
- Coosje Daling, De Planeet, Emmen
- Joost Luteijn, Het Kompas, Oost-Souburg
- Nicolien de Pater, bibliotheek Utrecht
- Willy de Meij, bibliotheek Almere
- Marjan Swelsen, bibliotheek Heerlen

- Aaldert van der Willigen, bibliotheek Vlissingen
- Tineke Luchies, bibliotheek Emmen

Andere bronnen

- *Opleiding Bibliotheekwerk Basisonderwijs*. Margriet Chorus i.o.v. Kunst van Lezen, september 2009.
- *Bibliotheken op basisscholen*. Adriaan Langendonk, november 2009.
- www.bibliotheekacademie.nl
- Leerling-enquête basisschool Het Kompas, mei 2009.
- Tussenrapportage Kunst van Lezen Bibliotheek Utrecht, augustus 2009.
- *Naar een schoolbibliotheek nieuwe stijl: een invoeringsmodel voor bibliotheken op basisscholen*. Amsterdam: Kunst van Lezen, 2010.
- Stephen Krashen (2004), *The power of reading: insights from the research*. Portsmouth: Heinemann, 2nd edition.

Cultuurhistorische canon

Lijst van geïnterviewde personen:

- Adriaan Langendonk, landelijk coördinator Kunst van Lezen
- Hubert Slings, directeur stichting entoenu
- Wilma van der Pennen, Kunst van Lezen (free-lance)

Andere bronnen

- www.leesplein.nl
- www.entoenu.nl
- www.schoolbieb.nl
- Cultuureducatie in het primair en voortgezet onderwijs - Monitor 2008-2009 (2009). Claudy Oomen, Inge Visser en Afke Donker (Oberon), Sandra Beekhoven en Karin Hooegeveen (Sardes), Folkert Haanstra (Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten/Universiteit Utrecht), Utrecht: Sardes/Oberon.

Netwerken leesbevordering

Lijst van geïnterviewde personen:

- Mw. M. Agter, FlevoMeer Bibliotheek
- Mw. A. Janssen, Bibliotheek Den Bosch
- Mw. S. Eising, Forte Fianta
- Langendonk, Stichting Lezen / VOB
- G. Meijer, Biblionet Drenthe
- H. Pilon, Biblionet Groningen

Andere bronnen

- *Eindrapport GLP, project gemeentelijke leesbevorderingplannen*, G. Meijer, Biblionet Drenthe, 2005
- *Lezers in het web; netwerken die de doorgaande leeslijn in de provincie Groningen tot stand brengen*, Biblionet Groningen, oktober 2005
- *Overdrachtsmodel: van leesbevorderingsnetwerken naar netwerken preventie laaggeletterdheid*, H. Pilon & G. Meijer, Biblionet, mei 2008
- *Rapportage Lezers in het web*, Biblionet Groningen, 2007
- *Het plezier in lezen staat voorop*, G. Meijer, H. Pilon, A. Smits, 2009
- *Leesbevorderingsnetwerken in de praktijk*, Cubiss, 2009
- *Rapportage onderzoek lokale leesbevorderingsnetwerken in Noord-Brabant*, Cubiss, juni 2009
- *Inventarisatie leesbevorderingsnetwerken in Limburg*, Bibliotheekhuis Limburg, juli 2009
- *Inventarisatie leesbevorderingsnetwerken in Zeeland*, PSO Zeeland, juni 2009

Daarnaast zijn de volgende projectdocumenten gebruikt:

- de begin 2010 ingevulde ‘meetlat monitoring Kunst van Lezen’ van de pilots in Noord-Brabant en Flevoland
- de beschikbare pilotplannen, namelijk van Helmond-Peel, Den Bosch en Flevoland (FlevoMeer Bibliotheek).

Colofon

Titel: Kunst van Lezen Monitor, vervolgmeting 2010

Auteurs: Sandra Beekhoven, Kees Broekhof, Anton Nijssen

Project: Kunst van Lezen Monitor, vervolgmeting 2010; Sardes projectnummer TR0817

Opdrachtgever: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Datum: maart 2010